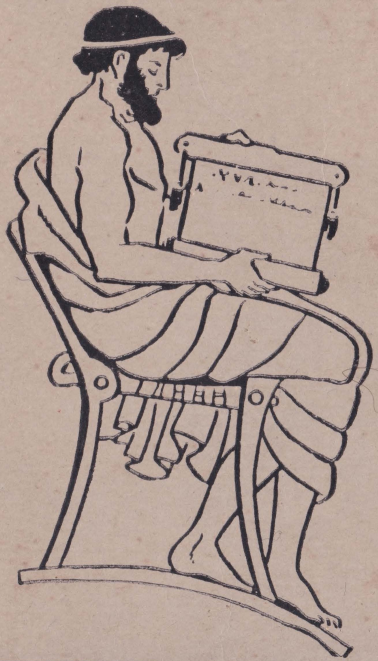
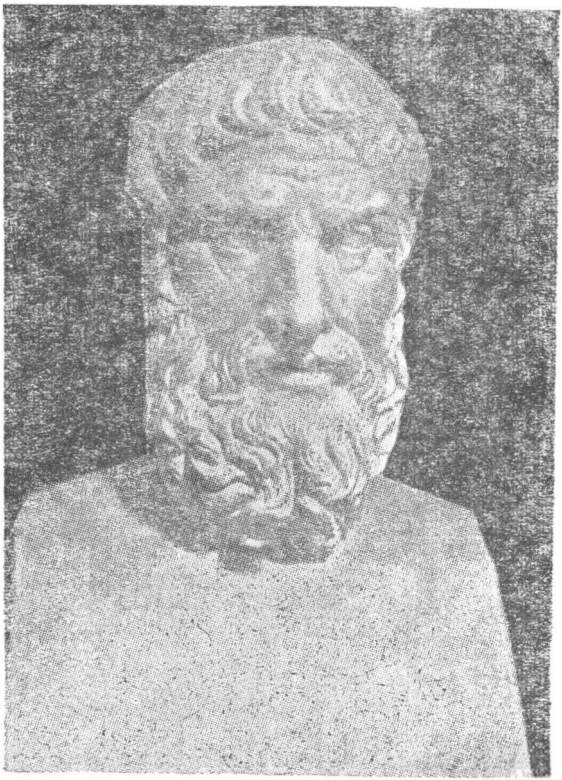
EPİKÜR

MEKTUPLAR
ve
MAKSİMLER

RK

HAYRULLAH ÖRS

EPİKÜR

EPİKÜR

MEKTUPLAR ve MAKSİMLER

Çeviren:

HAYRULLAH ÖRS

İSTANBUL

REMZİ KİTABEVİ

93, Ankara Caddesi, 93

YÜKSELEN MATBAASI
İSTANBUL — 1962

EPİKÜR'ün HAYATI ve FELSEFESİ

EPİKÜR'ün İÇİNDE YETİŞTİĞİ ŞARTLAR

Epikür'ün, hayatının büyük eserini, dünya görüşünü yaratmasından önce Hellen milletinin edebiyatı beş yüz yıllık bir geçmişe sahipti. Politika hayatında değişmelerin birbirini kovaladığı, masal kıralların yerine şehir-devletlerde aristokratların egemenliği, onların yerine tiranlar, daha sonra da demokrasi geçtiği için, boyuna yani dünya görüşleri doğmuş, bunlar da tutulmak ve üstün gelmek için birbiriyle savaşmışlardı. Epikür kendi yolunu bulmak ve bunda ilerliyebilmek için ta başından itibaren bunlarla uğraşmak zorunda kalmıştı.

Kırallar devrinden, kendisi de artık bir şehir Helleni olan Homerosun, milletinin ağızdan ağıza gelen hikâyelerinden, zamanının zengin efendileriyle onların maiyetindekiler için meydana getirdiği İlyada'nın kahramanca dünya görüşü kalmıştı. Bu epope ile birçok ötekilerde, o zamanki devlet-şehirlerin (Polis'lerin) önderleri aristokratlara inanç ve örnek sağlıyan o tanrılar ve kahramanlar dünyası yaşamaktaydı. Aristokratlar soylarını bunlara bağlardı. Bu epopelerin kahramanları, Akhilleus'lar, Odysseus'lar, Herakles'ler ve ötekiler nasıl tanrı dedeleri-

nin kaniyle övünür, nasıl tanrıların yardımcı, aynı zamanda engelleyici yakınlıklarını bilirlerdiyse, bu kibar torunlar da bütün işlerinde, başarılarında ve başarısızlıklarında tanrıların âmil olduklarına inanırlardı. Tarihten önceki o devrin kahramanları tanrılarını kendi kişiliklerine göre, yani savaşçı karakterde olarak nasıl kılıklandırdılarsa, Olympos'un, yeraltının ve denizin bu tanrılarını Polis'in aristokratları da hiç değiştirmeden, öylece aldılar; çünkü onların kanlarında da savaşçılık yaşıyordu ve savaşlar, fetihler, politika mücadeleri ve spor karşılaşmalarında bütün gücünü kullanacağı alan buluyordu. Tanrılara şehirlerde en güzel yurtlar, tapınaklar, yapılıyordu; her yerde hazır ve nazır olan onlara kurbanlar sunuluyor, dualar ediliyor, bununla da onların gözüne girmek ve gazaplarından kaçınmak isteniyordu. Çünkü mutluluk, şeref, şan, mal mülk, zevk, hep bu verimli topraklarda, bu parlak göğün altındaydı; ölünce karanlık Hades'te acıklı bir gölge varlığına düşülürdü.

Bu aristokrat efendiler sınıfı ta Perikles devrine, yani 5. yüzyılın ikinci yarısına kadar Polis'te idareyi büyük ölçüde elde tuttuğu için bu inanç da sürüp gitti, ataların dini olarak kaldı. Büyük halk kitlesi de oldum olası buna bağlıydı; çünkü tapınaklar ve mihraplar her tarafta göz önünde duruyordu. tanrılar şerefine yapılan törenler de, üstün ve alçak her tabakadan bütün halkı —hele demokratik hükümet şeklinde— hep bir araya getiriyor ve birbirine bağlıyordu. Perikles'in Atina Akropolünde yap-

tırdığı Parthenon'un frizi Panathenaion bayram alayını gösterir. Bunda bütün halkın -bütün Hellen şehirlerinde her yıl, kimi şehrin baş tanrısının, kimi Olympos tanrılarının, kimi de cümbüşlerle Dionyssos'un şerefine sık sık yapıldığı gibi— bir araya toplandıkları görülür. Politika ve din birbirinden ayrılmış, ya da birbirine karşı değildi. Aksine, burada, bunlar ayrılmaz bir bütün halindeydi.

Dördüncü yüzyılın bir insanı olarak Epikür'ün gençliğinde de, daha sonraları da etrafında gördüğü hep bu politik-dini hayat, milletinin plâstik ve edebî mirasları idi. Bunlarla da savaşmak zorunda kaldı.

Ama daha Homeros'un İlyada'yı yaratmasından 150-200 yıl sonra, İonya şehirlerinde, Sicilyada, Güney İtalyada ve Egenin Kuzey Kıyılarında gözü pek filosoflar kozmolojik dünya görüşünü kurmuşlardı: bunun çeşitli, fakat aynı yöndeki şekillerini Epikür, bu filosofların kitaplarından okuyabiliyordu. Milet'li Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes'ten, Pythagoras, Heraklit, Ksenophanes, Parmenides, Anaksagoras ve Empedokles'ten ta Demakrit'e kadar birçok filosofların muazzam, her biri kendi başına bir bütün olan evren açıklamaları hep gözünün önündeydi ve Epikür'ün doymak bilmez bilgi tutkusunu düşünme ve kontrol yoluna yöneltiyorlardı.

Bütün görülebilen şeyler ve olaylar dünyasının varlıkları isbat edilebilen elemanlardan meydana gelmiş olması ve kavranabilir kanunlara bağlı olarak değişikliklere uğraması ne kadar heyecan ve-

rici bir düşünceydi! İnsan da bu, kendi içinde önsüz sonsuz oluş ve hareket halindeki bütünün bir parçasıydı, aynı kanunlara ve kuvvetlere bağlıydı. Her şey gibi o da —Homeros'un ve halk dinin tanrıları gibi kişilik verilmemiş, ama gene de tanrı gibi— tabiat kuvvetlerinin akımı ile sürüklenip gidiyordu! Bununla hem Kosmos'un, hem de kendimizin gerçekten ne olduğumuz bulunmuş oluyor muydu? Her şey tek ve sonsuz ana maddeden, su, hava veya ateşten, onun koyulaşması ya da incelmesiyle mi meydana gelmişti? Yoksa çekici veya itici kuvvetlerin tesiriyle dört elemandan, ateş, hava, su ve topraktan, boyuna yeni şekiller mi ortaya çıkıyordu? Yoksa başlangıçta yalnız hep birbirinin eşi, veya benzeri ana parçacıklar vardı da bunlardan uygun olanları buluşarak toprak, taş, su, ot, kan, et ve kemik halinde bileşiyorlar mıydı? Düşünce gittikçe daha fazla böyle en küçük elemanlarla meşguldü. Nihayet Abdera'lı Demokrit, öğretmeni Leukippos'la birlikte Atom adını verdiği, artık bölünmesi mümkün olmıyan en küçük elemanın, gözle görünür her şeyin menşei olduğu teorisini ortaya koydu.

Bütün bu felsefe sistemlerini öğrenmiş ve eleştirmiş olan Epikür en cüretli ve en radikal olan çözümde, Demokritin Atomculuğunda karar kıldı.

Ama tam da Demokritin fikirlerini ortaya attığı, 5. yüzyılın 2. yarısında Hellen milletinin düşünce hayatında bir inkılâp oldu —buna bir irtica da diyebiliriz—, Sofistlerin İnsan-merkezciliği yeniden ortaya çıktı. Demokritin biraz daha yaşlı olan hemşerisi

Protagoras, insanı muazzam Kosmos'un bir parçacığından başka bir şey olarak görmiyen Kosmolog'ların fikirleriyle mücadeleye girişti. Kişiliğini belirtme yolunda Hellenlerde oldum olası hüküm süren arzuyla birleşen benlik duygusu onu ferdin, —bilim araştırmaları için zorunlu olduğu gibi— böyle mütevazı bir mevkie atılmasına isyan ettiriyordu; bunu da olânca enerjisiyle ortaya koydu; gene İonya halkından gelme Sicilyalı Gorgias'ın düşüncelerine uygun bir görüşle insanı tek kişilik olarak bütün olayların merkezi saydı. Dünya, tanrılar, insanlar ve eşya hep bu merkezden, Ben'den değerlendirilmeliydi ve hayata hakim olunmalıydı. Gorgias ve çömezleri için varlığın manâsı ve amacı bu oldu. Mutluluk, şeref, mal mülk, iktidar, onlara göre, savaşçının dar görüşiyle değil de üst insanın görüşüne göre, yeniden değerini kazandı.

Bu kandırıcı sesler Epikürün kulaklarına da erişti, mutluluk ve itibara susamış ruhunu heyecanlandırdı. Ama mutluluk bu yoldan kazanılabilir miydi? Daha Sokrates bile, öğrencilerinin yazılarının gösterdiği gibi, sofistlerin görüşlerinin temelsizliğini boyuna isbatlamamış mıydı? Cynique'ler okulunda, Antisthenes ve onun fikir arkadaşlarında, —sofizmle Sokratçılığın bu acayip karışımında— mutluluk arıyan individüalizm, Ben — merkezcilik tamamiyle tersine dönmemiş ve dıştan gelen her çeşit maddi ve manevî tesiri hor görüşten doğma bir ihtiyaçsızlığa yönelmemiş miydi? Bu fakirlikleriyle kurumlanan, sadece pelerin, sopa ve torbalarından baş-

ka bir şeyleri olamadan dolaşıp duran gezici vaizler üst insanlığın karikatürleri seviyesine düşmemişler miydi? Burada, doğru bir şey yanlış yola sapmışa benziyordu.

Kendi yolunu tutmadan önce Epikürün içinden mücadele etmesi gereken çok büyük biri daha vardı: Platon. Platon da onun gibi Atinalıydı. Akademiyi ve o zamana kadar gelip geçmiş dünya görüşlerinin en yüce ve en etraflısını kurmuştu.

Platon İ.Ö. 347 de ölmüştü. Epikür de bundan birkaç yıl sonra doğmuştu. Hellen milletinin bütün fikrî ve ruhî varlıklarını kendinde toplıyan ve eleştiren öğretmeni Sokratesin kendi üzerindeki etkisini hiç bir zaman inkâr etmiyen Platon, zamanla yüksele yüksele, insan aklının son erişebileceği nokta gibi görünen yeni bir dünya görüşüne varmıştı: Felsefeye dayanan dinsel dünya görüşü.

Biri duyulabilir, bu yanda olan, hiç durmamaca oluş ve yok oloşa mahkûm maddî, biri de maddî olmıyan, ötede, ebedî varlığı içinde hiç değişmiyen manevî iki dünya birbirinden ayrıydılar fakat ölümsüz insan ruhu ile gene de birbirlerine bağlıydılar. İnsan vakaa her iki dünyaya da mensuptu, ama gene de, gök üstü mekânın ve ebedî, tanrısal varlığın görüntüsü ile ruhu dolu olan insanın ödevi, aynı zamanda özlemi, ruhunu bu hayatta aşağı ahlâksızlıklarla lekelememek ve onu tekrar tanrısal göklere girmiye lâyık bir hale getirmekti. Çünkü en üstün tanrıya, bu mümkün olabilen dünyaların en mükemmelinin lûtufkâr yaratıcısına, ondan bedenimizle ne

kadar uzak olursak olalım biz insanların bütün düşüncelerimiz ve işlerimizde uymamız gerekti. Bunu da halkın sürdüregeldiği dinle değil, ancak tanrıyı sadece ölümsüz ve mutlu bir varlık olarak değil de, aksine, en mükemmel, en merhametli, ve en adaletli olarak gören arı bir tasarımla elde etmek mümkündü. Gençlerin bütün eğitimi bu düşünceye hizmet etmeliydi ve ancak bütün nizamında ve vatandaşlarının karakterinde tanrısal fikirleri, iyilik, adalet ve her türlü iyi ahlâkı ölçü olarak kullanan ve bunları sağlamıya çalışan bir devlet sahiden devlet sayılabilirdi.

İşte Epikür hayatının eserine başladığı zaman bu dünya görüşü de, karşı karşıya geldiği şartlar arasında idi.

EPİKÜRÜN HAYATI VE ESERLERİ

Su katılmadık bir Attika soyundandı; inanılır kaynakların bildirdiğine göre eski bir aristokrat soyundan İ.Ö. 341 yılında dünyaya gelmişti. Babasının adı Neokles, anasınınki Khairestrate idi. Atinada değil, babasının on yıl kadar önce göçmen olarak gittiği ve bir tarım işletmesini üzerine aldığı İonia adalarından Samos, (Sisam) da doğmuştu. Makedonya kıralı Philippos'la, Demosthenes'in başa geçmiş olduğu Atina arasındaki savaşın en had devresi olan bu sıralarda ekonomik durum çok kötü idi. Epikür'ün doğumundan üç yıl sonra, 333 de Hellenler koa-

lisyonu Khaironeia'da ezici bir yenilgiye uğradı. Epikür'ün çocukluğu, sonradan müritleri olacak, üç erkek kardeşiyle birlikte, bütün ömrünce minnetdarlık göstermekten geri kalmıyacağı ana babasının yanında, basit bir köy hayatı içinde geçti. Daha 14 yaşındayken zekâsının üstünlüğünü gösterdi. Kendinin de bir okulu bulunan ve oğlunun fikri gelişmesi gözden kaçırmıyan babası, Samos'taki Platoncu Pamphilos'tan ders almasını yeter görmediği için Epikürü, Anadolu kıyısındaki Teos'a, Demokritçi Nausiphanes'in yanına gönderdi. Epikür birkaç yıl onun derslerini dinledikten sonra, 323 de, askerî epheb'lik yıllarını geçirmek için Atinaya gitti.

Oradan geri döndüğü zaman ailesini Samos'ta bulamadı. İskenderin ölümünden sonra Atinanın Makedonyaya isyanı sırasında babası büyük kayıplara uğramıştı ve 322 de gene Anadolu kıyısında bulunan Kolophon'a göç etmişti. Epikür gelişmesini orada tamamladı.

İçlerine daldığı literatür ve çevresindeki hayat ona milletinin fikir tarihini ve fikri durumunu gösteriyordu. Büyük devrin kahramanca dünya görüşü, şairleri, ressamları, heykelcileri ve siyasî önderleri çoktan göçüp gitmişlerdi; sadece halkın eski dini geleneklerinde sönük ve durgun, şöyle böyle sürüp gidiyorlardı. Kosmolog'lar birbirinin aksine dünya izahları yapmışlardı. Sofistler hareketi dağılmış, geriye sadece stil bakımından başarıları, belâgat kalmıştı; ama bu da özgür Hellen Polis'inin çökmesi ve merkezi bir trazda idare edilen kırallığın kurulma-

siyle önemini tamamiyle kaybetmişti. Atinada, Epikür'ün doğumundan altı yıl önce ölmüş olan Platon'un okulu en parlak devrini yaşıyordu ve 322 de ölen onun öğrencisi Aristoteles seçkin çevrelerde tesirini devam ettirmekteydi. Mısır kırallığına bağlı Kyrene'de yüzyılın ilk yarısında Aristippos tarafından kurulmuş olan Hedonit'ler okulu, zevki hayatın son amacı olarak ilânda devam ediyor, fakat bu hedefe erişememek karşısında çok geçmeden tam inkârcılığa ve kötümserliğe düşmüş bulunuyordu. Cinique'ler dünyayı düzeltmek iddiasında gülünç akıl hocaları olarak dolaşıp duruyor, hayatın sevmeye ve yaşamıya değer nesi varsa hepsine atıp tutuyorlardı.

Hükümdarların ardı arası kesilmiyen savaşları ve bundan doğan sefaletle büsbütün artan bu kargaşalık içinde kendi başına yolunu arıyan bir aklın, insanlara korkulardan ve huzursuzluklardan uzak yeni bir hayat yolu, derin bir sükûn içindeki mutluluğu sağlıyacak sağlam bir hareket noktası araması tabiîdi. O zamanki olayların korkunç fırtınalarına ancak katı, duygusuz bir yürek dayanabilirdi. Politikada kahramanlık daha başından ve kendiliğinden imkânsızdı, çünki kılıç hakimdi.

Hiç bir yerde kökleşmemiş, Cinique'ler ve Sophistler gibi memleket memleket dolaşmış olan Epikürün köylü menşei, belki de tam Attikalı hüviyeti bu yaşayış tarzına isyan etmekteydi. Çünki Atinalılar şehir adamlarıydı, bunun en tipik örneğini tam bir Atinalı olan Sokrates'te görüyoruz.

Epikür için, o zamana kadarki hayatı ve iç eğili-

minin çizdiği hedef, tıpkı Pythagoras, Platon ya da Aristotheles okullarının gösterdiği gibi, sıkı bir toplum içinde, fakat tam filosofca bir insan hayatı idi. Çünkü felsefi kanaatı onlardan tamamiyle ayrı olmakla beraber Epikür de ancak böyle ya da buna benzer çevrelerde fikirce ve ruhca tam tatmin edilebilirdi. Bunu, kendisinin bütün hüviyetini iyi tanıdığımız için gayet iyi anlıyoruz.

Epikür, 310 yılında, otuz yaşını biraz geçmişken, gene Anadolu alanında bulunan Mythilene (Midilli) ve Lampsakusta (Lapseki) etrafına öğrenciler topladıktan sonra 306 da tekrar, ana şehri Atinaya göç etmeyi göze alabildi. Öğrencileri de onunla birlikte gittiler. Hiç şüphesiz, aralarındaki varlıklılar Epikür'e, üzerinde, oturma ve toplanma binalarından başka çok güzel bir bahçe yer alan büyük bir toprak sağlıyacak parayı toplamışlardı. Bahçe haklı olarak bu yeni cemaatın ve onun kurucusunun görüşlerinin ve beğendikleri hayat tarzının bir sembolü olmuştu; bu yüzden halk onlara (Bahçe filosofları) adını takmıştı.

Epikür burada öğreterek ve büyük sayıdaki eserlerini yazarak 36 yıl, kendisine bir tanrı kadar saygı gösteren öğrencileri arasında yaşadı. Bu grup içinde cemaat mensuplarının eşlerinden başka kadınlar da, hattâ esirle de vardı. 270 yılında, çok ıstıraplı bir hastalık Epikürü yatağa düşürdü, az sonra da öldü. Öldüğü zaman 72 yaşındaydı. Çektiği acıları, birçokları elimize geçmiş bulunan, dostlarına yazdığı veda mektupları anlatır. Epikür bunlarda acılarının te-

sellisini felsefesiyle insanlığa yapmış olduğu hizmetlerinde bulduğunu söyler. Okulu hiç arası kesilmeden ve sırasını bildiğimiz okul başkanlarının idaresi altında yüzyıllarca devam etti ve ustadın prensiplerini sadakatle ve titizlikle korudu.

Bir Epikürcünün keyfinden başka şey düşünmiyen müsrif biri, şehvet düşkünü, kurnaz bir bencil olduğu daha İlkçağda bile çok yayılmış, tamamiyle yanlış bir düşüncedir. Hal bunun tamamiyle aksinedir. En iyisi, gene İlkçağda, Epikürün felsefesini çok iyi bilen birinin bu düşünceyi düzeltmek için yazdıklarını olduğu gibi buraya almaktır:

«Bu adamın bütün insanlara karşı beslediği, daha üstünü olmaz asillikteki düşünceleri için sayısız tanıklar vardır: Kendisinin tunçtan heykelini diken baba şehri, şehir doluları dense bile az olacak kadar kalabalık dostları; büğüleyici felsefesine bağlanmış tarafdarları —Bunlardan yalnız Stratonikeia'lı Metrodoros ondan ayrılmış ve Karneades'in tarafına geçmişti ama Epikür'ün sonsuz iyiliği onu çok utandırmıştı—, hemen hemen bütün öteki okullar kaybolup giderken, onun hiç kesilmeden sürüp giden okulu ve birbiri ardı sıra tarafdarları arasından ortaya çıkan sayısız okul başkanları; ana babasına karşı olan minnetdarlığı; vasiyetnamesinden ve hatta kendileriyle de felsefe üzerinde görüşmelerinden de anlaşılacağı gibi esirlerine karşı olan şefkati —onlar arasında en tanınmış olanı Mys'dir—; bütün insanlara karşı olan sevgisi... Tanrılara karşı duyduğu dindarca saygı ve vatanına olan sevgisi dille anlatılamaz: Son-

suz adalet duygusu yüzünden siyasetle de uğraşmamıştı. O zamanlar Hellen ana vatanı en kötü şartlar altında ezilirken bile hayatını orada geçirmiş ve sadece iki üç defa İoniaya, o da dostlarını ziyaret için gitmişti. O zaman dostları dört bucaktan onun yanına koşup gelmişler ve onunla birlikte bahçede kanaatlı ve basit bir hayat yaşamışlardı... İşte «Zevk»ı hayatın amacı olarak gösteren adam böyle idi!»

Epikür'ün kendi yazılarından ikisi bunu daha da açıkça gösterir: Önce bir çocuğa yazdığı mektup:

«Sağlıkla Lampsakus'a vardık: Ben, Pythokles, Hermakhos ve Ktesippos; orada Themista'yla öteki dostları sağlıkta bulduk. Sen de sıhhatli kalır, baban ve Matron'un sözlerini, şimdiye kadar olduğu gibi, her işte dinlersen iyi edersin. Çünki şunu bilmelisin ki benim ve bütün başkalarının seni bu kadar sevmemizin sebebi senin onların her sözünü tutmandır.»

Pythokles, Hermakhos ve Ktesippos Epikür'ün tanınmış öğrencileridir. Hermakhos onun ölümünden sonra okulun idaresini üzerine almıştı. Matron da bir Epikürcü ve herhalde çocuğun ailesinin bir dostuydu.

Bundan başka Epikür'ün ölüm döşeğinden dostu İdomeneus'a yazdığı mektupta da şunlar vardır:

«Varlığımın mutlu günlerini yaşadıktan sonra ve artık bitirirken sizlere şunları yazıyorum: İdrar zorlukları ve ishal sancıları birbirini kovalıyor ve alabildiğine artıyor. Ama bunlara karşılık bütün benimsediğim bilgilerin anıları ruhumda doğuyor. Sana

yalvarırım, gençliğinden beri beni korumana uygun olarak ve doğruluğun gerektirdiği gibi, Metrodoros'umuzun çocuklarını koru.»

Aynı maalde bir yazısı da Hermakhos'adır. Buna göre, ölüm halindeki Epikür'ün bu kısa ve acıklı satırları söyliyerek yazdırdığı ve aynı zamanda birçok dostlarına son selâm olarak gönderdiği anlaşılmaktadır.

Epikür'ün eserleri arasıda, 37 kitap tomarı içinde sisteminin bütün sorularını içine alan «Tabiat» bütün ötekilerden çok üstün bir yüceliğe erişmiştir. Üstad bunu parça parça yayınlamıştı; çünki bazı felsefi problemleri tekrar tekrar ele almıştı. Bu kitaptan ancak bazı kısımlar, o da bir raslantı sayesinde elimize geçebilmiştir: İ.Ö. 79 yılında Vesuv'ün patlaması sırasında lavlar altında kalan Herkulanum şehrinde kazı yapılırken Epikürün eserlerinin toplanmış olduğu bir kitaplık bulundu; ne yazık ki bunların çoğunu lavların sıcaklığı kömür haline getirmişti.

Aslında, üstadın olsun, ya da onun okulu mensupları ve tarafdarlarının olsun, Epikürcü eserlerin elde kalabilmesini hep raslantılara borçluyuz. Bunda şaşılacak taraf yoktur, çünkü İlkçağdan beri okulu, felsefesi ve yazıları Epikür kadar zalimce hücuma uğramış başka bir filosof da yoktur. Diognes Laertios'un Epikürün biyografisini yazarken üstadın dört küçük yazısını, bunlar arasında öğrencilerine

yazdığı üç mektubu kelimesi kelimesine almayı düşünmesi de sahiden mutlu bir raslantı olmuştur:

1 — Herodotos'a mektup. Sistemin genel Fizik kısmının ana hatları,

2 — Pythokles'e mektup. Gök olaylarının açıklanması, (Bu mektubun gerçekten Epikürün yazdığı şüphelidir)

3 — Menoikeus'a mektup. Ahlâk üzerine,

4 — Aforizma şekline 40 maksim.

Bunlardan başka İlkçağın Lâtin ve Hellen yazarlarının eserlerinde Epikür'den birçok aktarmalar vardır. Bunlardan başka gene raslantı sayesinde, Herkulanum papirüsleri içinden okunabilir hale getirilen Polystrates (İ.Ö. 230 yıllarında), ve Philodemos'un (Cicero zamanında) eserleri de elimize geçmiş bulunuyor. Ayrıca Epikürcülerden Oinoanda'lı (Güney batı Anadoluda) Diogenes'in İ.S. 200 yılına doğru doğduğu şehri süslemek ve halkı [illegible]ndalandırmak için yaptırdığı duvar yazıtlarıyla, Plu[illegible]khos'un polemik eserleri de vardır. Nihayet Cicero'nun diyaloglarında konuşturduğu Epikürcünün sözleri, hepsinden fazla da T. Lucretius Carus'un dahice şiiri «De rerum natura» Epikür felsefesini anlamamıza yaramaktadır. Bu sonuncuyu şairin ölümünden sonra büyük bir itina ile Cicero kardeşler yayınlamışlardı. İşte elimizde bulunan bütün bu malzeme, Epikür'ün felsefesini tam ve mükemmel bir şekilde yeniden kurabilmek imkânını vermiştir.

DÜNYA GÖRÜŞÜ

Epikür'ün felsefesi bir *zevk felsefesidir*. Bütün düşünceleri bu amaca hizmet eder ve düşüncelerinin bütün parçaları ve grupları hep bunda tam bir bütün halinde tıplanır ve birleşir. Hattâ İlkçağda yapıldığı gibi sistemi bir genel Tabiat bilgisi (Fizik), bir bilgi teorisi (Kanonik) ve bir özel Mutluluk bilgisi (Ethik) olarak üç büyük bölüme ayrılsa bile, bunlar her yerde birbirine girerler ve ayrı olarak manasız ve maksatsızdırlar. Verdiği bütün bilgiler ve bütün öğrettikleri çözülmez bir bütün olarak hep tek bir merkeze yönelmiştir: Üzerine tam ve mükemmel mutluluk durumunun kurulması gereken, insanın *Ben'i*.

Eğer felsefenin ödevi hayatı istenmeye değer kılmaksa, o halde Epikür bu ödevi tam bir açıklık ve en büyük ciddilikle ele almıştır. Bütün canlı yaratıkların içgüdüleriyle kendilerine en uygun yaşama durumunu aradıkları, bunun için de hayatın nimetlerinin mümkün olabildiği kadar çoğundan faydalandıklarına göre felsefe veya Epikür'ün tercih ettiği terimle Fizyolojinin, yani Tabiatın gözlenmesi ve incelenmesinin sadece tek bir amacı olabilir, o da insanlara varlığın mümkin olabilen en büyük, en sakin ve en duru zevkını göstermek ve onun yolunu çizmektir. Bu zevk (hedone) hiç bir zaman kaba anlamında bir zevk, ya da şehvet değildir (Epikür, doktirlerine böyle yanlış anlamlar verilmesine şiddetle kar-

şı koyar) aksine, beden alanında tamamiyle acısızlık ve ruh alanında da tam bir sükûndur. Bu, bize o kadar bol en güzel ve en temiz nimetleri sunabilen varlığın kendisinden zevk alıştır. Bu Epikür'ün kendi en sevdiği deyimiyle sadece hafif hafif kımıldayan ışıklı bir deniz sathına, durgun denize benzetilebileeck, hep aynı kalan mutlu-neşeli bir ruh durumudur. Tam Hellence olarak, tam sağlıkta bir bedenle ruhun heyecansızlığının birleşmesini en üstün hayat şekli olarak görür. Varlığın başı ve sonu olan bu da, her ferdin daima yeniden çözmesi gereken bir problemdir. Ama bunu nasıl çözebiliriz?

Epikürcü her zevke el atmaz, hele bayağı ve aşağılık olnalarına asla! Epikür kesin olarak der ki: Ziyafetler ve içki âlemlerinden, ya da rasgele sevgi zevklerinden, aramıya değer hakiki zevki elde edemeyiz. Zenginlik, şan ve nüfuza da hiç bir değer vermemek lâzımdır. Süregiden keskin mücadeleleri, insanı yıpratan huzursuzlukları ve önceden kestirilemiyen raslantılarıyla politikaya da epikürcü ancak çok büyük bir zorunluluk karşısında karışır.

Böyle sadece hiçten ibaret bir hayalin bize değerli gibi gösterdiği sahte zevklere ve yalancı servetlere ihtiyacımız yoktur; çünki tabiatımız basit nimetlerle de yetinir. Servet ve makam için sonsuz tasalar içinde yaşamaktansa mütevazı ihtiyaçlar içindeki o sakin mutluluğu kendimiz yaratmalıyız. Bu da suçsuz bir vicdandan, düşüncede ve işte haktan ayrılmamaktan doğar ve —esirce hayata bağlanma-

dan—, her yeni günü bize mutluluk veren bir bağış olarak gösterir.

Şu halde biz zevkleri özenerek seçmeliyiz, onların değerlerini birbirinden ayırt etmesini bilmeliyiz ve onlar içinden kişiliğimizin özelliğine en uygunları ve en yarayanları arayıp bulmalıyız. Eğer acıların arkasında o nisbette büyük ve değerli zevkler bekleniyorsa bazan o acılara da cesaretle dayanmalıyız.

Epikürün felsefesi en son haddine kadar inceleştirilmiş bir *Yaşama Sanatıdır*. Üstad öğrencilerini ve buna gerekli yeterlikte olan bütün insanları buna götürmek arzusundadır. Ama bu Yaşama Sanatına giden doğru, tek yol ancak tabiatı bütüniyle tanımakla bulunabilir.

Bütüniyle tabiatı (Phisis) açıklıyabilmek için, sadece iki ilk sebep ya da prensipi ön şart olarak almamız yeter: Atomlar, ilkel parçacıklar (Atomoi, somata), ve boşluk, uzay (Kenon, khora). Bunlardan birinin ötekinden ayrılması mümkin değildir. Ta en başlangıçtan beri hareket halinde olan, sayıca sonsuz atomların hareket edebilmesi ve sayısız dünyaların yer bulabilmesi için sonsuz uzaya ihtiyaç vardır, bunsuz maddî atomun var olması düşünülemez. Atomların çeşitli ayrılıkları vardır; bunlar şekil ve ağırlık bakımlarından birbirlerinden ayrılırlar, fakat her grupta sonsuz sayıda atom vardır. Evrendeki bütün varlıkların çeşitlilikleri sadece atomlarındaki farklarla açıklanabilir. Onların önsüz sonsuz olarak hiç durmamacasına hareketleri de daima ye-

ni atom bileşimlerinin meydana gelmesine sebebolur, bu da hiç arası kesilmiyen oluş ve yokoluşu açıklar.

Atomlarda hiç bir zaman durma yoktur. İnsan vücudunda da, dünyadaki her şey gibi atomlardan meydana gelen ruhumuzda da (Bedenin atomları kaba, ruhunkiler son derece incedir) daimi hareket ve ardı kesilmiyen değişme vardır. Bizden atomlar ayrılıp gider, yenileri gelir ve bizim varlığımıza alınırlar. Hayatı sürdürecek atomların kaybı, insandan olsun başka nesnelerde, hattâ bütün dünyalarda olsun, alınanlardan fazla olursa o zaman o cisimde harap olma başlar ve gittikçe artar. Böyle atomların bileşim ve örgüleri başka atom kümelerinin tesiriyle parçalanacak olursa bu cisim atomlarına ayrılır. O zaman canlı yaratıklar için öldü deriz. Ama atomların kendileri yok olmazlar, aksine, o zamanki bileşimlerinden ayrıldıktan sonra başka, yeni nesnelerin kuruluşunda kullanılırlar. İşte hayat ve ölüm böyle oluş ve yok oluş, önsüz sonsuz bir karşılıklı etki şeklinde sürüp gider.

Ruhumuz da atomlardan meydana geldiği için tıpkı bedenimiz gibi ölümümüzle kendini meydana getiren atomlara ayrışır. Bu sebeple organizmanın dağılmasından sonra ruhun yaşaması diye bir şey yoktur. Bu bilgiyi hiç korkmadan göz önünde bulundurmalıyız. Ölümümüzden sonra bizden, dağılmış, uçuşarak birbirinden uzaklaşan ve yeniden başka organizmaların kuruluşunda malzeme olacak atomlardan başka bir şey kalmaz. Kişilik olarak, ölümden sonra bizden hiç bir şey kalamaz. Ama bu-

nunla bizim, ölümden sonra ruhumuzun mukadderatı hakkındaki bütün korkularımız ortadan kalkmış olur, çünki ruh ölümden sonra ne mükâfat görebilir, ne de cezalandırılabilir. Bir «Öteki dünya» yoktur.

Epikür'ün kendisinin de haklı olarak gurur duyduğu büyük düşüncesi, değişmez ve önce belki korkunç gelen bu gerekirlikten harekete geçerek cesaretle Zevk Felsefesine gidişidir. Çünki, ancak tek bir defa doğduğumuza, ölünce de artık bütün ebediyet boyunca bir daha var olmıyacağımıza göre, bu bir defalık hayatın kendisi karşımıza muazzam bir gaye olarak çıkmaktadır. Onun hakkından gelmek için, yani en üstün mutluluğa ve zevke erişebilmek için, bizde saklı olan, bizzat tabiatın bize vermiş olduğu bütün kuvvetleri, hepsinden fazla ruhumuzunkileri seferber etmemiz gerektir. Ölüm artık korkunç değildir; bizim için bir hiçtir. Çünki elemanlarına ayrışmış bir şeyin duyarlığı olamaz; artık duyarlığı olmıyan bir şeyin de bizimle ilgisi yoktur. Ölüm, tatlı olsun, acı olsun, sevinçli olsun ıstıraplı olsun bütün duyguların ortadan kalkması demektir. Eğer biz varsak ölüm orada yoktur, eğer ölüm orada ise, o zaman artık biz yokuz.

Epikür işte böyle, daima yeni ve keskin yargılarla, ölümün insanlar üzerindeki kudretini onun elinden almıştır. Bununla sıkı sıkıya ilgili olarak da, başka, hatalı olarak tasarımlanan ikinci bir korku kaynağı ile de savaşır: Bizi sağken de, öldükten sonra da tehdit edebilen *tanrılardan,* onların hiddetle-

rinden ve cezalarından korkma! İnsanların bütün işlerinde mutluluklarına zehir katan, onların ruh sükûnunu boyuna bozan ve yok eden bu korku da tamamiyle sebepsizdir.

Epikür tanrıların varlığını hiç bir zaman inkâr etmemiştir. Rüyalarda görülen tabiatüstü güzellik ve kuvvetteki, uynakken gözümüzün asla görmemiş olduğu varlıklardan tanrıların var olduklarına intikal eder. Ama bir tanrının özelliği olarak ölümsüzlükten başka, asla bulanmıyan bir mutluluğu gördüğü için, heyecan tanımıyan, şu halde sevgi ve kinden de uzak olan tanrıların biz insanların hayatı üzerinde asla tesirleri olmıyacağı inancına varmıştır. Onlar ne kimseyi mükâfatlandırırlar ne de cezalandırırlar; bize aldırış bile etmezler; kozmik oluş ve yok oluşlarla da alış verişleri yoktur. Onlar tam ihtirassızlık ve değişmezlik içinde, kosmoslar arasındaki uzayda, «Metakosmos»larda yaşarlar. Şu halde Epikür onları nezaketle insan hayatından uzaklaştırmış ve böylelikle de bütün korkunçluklarından sıyırmıştır. İşte üstadın isteği de buydu; böylelikle ikinci korkuyu, papazların tanrının gazabiyle tehditlerini de insanların hayatından söküp atmış oluyordu.

Böylece Epikür, doktrinlerini tam ve açık bir şekilde kavramış ve ona uymuş olan insanlara, mutluluğa erişmek için tamamiyle kendi başlarına yol tutma imkânını vermiş oluyordu. Epikürcü tamamiyle akılla ve doğrulukla, bu sayede de mutluluk içinde yaşıyacaktır. Çünki doğruluk, yüksek duygululuk ve akıllılıkla yaşanmazsa mutlu olarak yaşamak

mümkün değildir; ama bunun karşılığı olarak doğruluk, yüksek duygululuk ve akıllılıkla yaşamak da eğer mutlu yaşanmazsa mümkün değildir. Tabiatın çizdiği yolda aklın idare ettiği bir hayat aynı zamanda mutlu bir hayattır. Bu, sakin bir inziva hayatı olacaktır (Lathe biosas): Taşkın bir gözü doymazlık ve mevki düşkünlüğü, başkalarının menfaatlerine dokunma, kanunu herhangi bir şekilde zedeleme olmıyan, ihtirastan uzak bir hayat! Çünkü kanunlar, bilgelere göre, kendisinin haksızlık etmemesi için değil, aksine, başkalarından haksızlık görmemesi için vardır.

Böylece Epikürcü hayatını ve mutluluğunu, ustadının derslerine göre her gün yeniden kurar. Bu sırada hiç bir şeyi raslantıya bırakmaz, çünkü onun için değişmez bir «Alın yazısı» yoktur. Gelecek doğrudan doğruya kendi elimizdedir, çünkü ona aklımızla şekil verebiliriz; öte yandan tamamiyle de elimizde değildir, çünki ne kadar kaçınmak istersek istiyelim ve ne kadar kaçınırsak kaçınalım hatalar yapabiliriz.

Bütün bu vasıtalarla kendi kendine yeterlik durumuna erişmiş oluruz ki Epikür buna büyük bir önem verir. Bu, Cinique'lerde olduğu gibi, istiyerek yoksulluklara katlanmak. kendi seçtiği zahmetlere tahammül değildir ,aksine, daima ruhumuza neşe sağlıyan ve bizim kişiliğimizi soylulaştıran ve yücelten içimiz ve dışımızdaki nimetlerle birleşme sayesinde kişiliğimizin pozitif bir özgürleşmesi ve mükemmelleşmesidir. Kim Epikür'ün yolunu böyle ta-

kibeder ve bunu tamamiyle benimserse, üstadın dediğine göre, insalnar arasında bir tanrı gibi yaşar; çünkü ölümsüz nimetler içinde yaşıyan biri, artık, ölümlü bir insana hiç bir bakımdan benzemez.

Burada bir bütün halinde düşünülmüş ve kesin şeklini almış olarak gördüğümüz bu dünya görüşü *Antroposantrik* bir dünya görüşüdür. Ama Epikürcü kendisini asla öteki insanlardan tamamiyle ayırmaz; kendisi gibi düşünenleri yanına toplamıya ve candan kendisine bağlamıya çalışır. Onlarla, asîl, yüksek ruhlu bir topluluk içinde mutluluğunu yüceltmiye uğraşır. Bu sebeple, Epikür'ün ve her yanda kurduğu, mektuplariyle, ziyaretleriyle daima bağlantılı bulunduğu cemaatlerinin çevrelerinde dostluğa daima büyük bir değer verilmiştir. Dostluk Epikürcü için yüksek, çok değerli bir nimettir. Üstadın dediğine göre «Dostluk bütün dünyayı dolanır ve hepimizi olanca sesiyle, mutlu olmak için uzanmıya çağırır.» Epikürcü bir egoist olmaktan çok uzaktır, dostlarına, bazan bunu yapmakla beraber, onlardan bir şey istemek için değil, zengin, merhametli kalbinden onlara vermek için yakınlık gösterir. Epikür de böyle idi, onun için öğrencileri ve dostları onu bir tanrı gibi sayarlardı; o da doktrininin ruhunu tamamiyle kavramış olan bir öğrencisine sevinç ve şükranla bağlanırdı.

EPİKÜR'ün TESİRLERİNİN DEVAMI

Buraya kadar söylenenlerden, değerli bir insan tipinin hayat tarzını çizmiş olan Epikür felsefesinin,

üstadın ölümünden sonra da yüzyıllar boyunca ta zamanımıza kadar, neden o kadar hayran tarafdarlar bulmuş olduğu kolayca anlaşılır. Her yandan kadınlar ve erkekler üstadın yanına koşup gelirlerdi ve Atinadaki okulu, «Bahçe», ta Roma İmparatorluk zamanına kadar arası kesilmeden sürdü. Epikürün doktrininin tarafdarları yalnız Hellenler değildi, sonraları aynı derecede kalabalık ve aynı derecede samimi olarak önemli Romalılar da bunlar arasına girmişti. İ.Ö. birinci yüzyılda, Roma Cumhuriyeti devrinin sonlarında, Sezar ve Cicero zamanında bu hareket bilhassa kuvvetli idi. Roma şairleri arasında en büyük deha, ve Epikür'ün dünya görüşünün en başta gelen yayıcısı olan T. Lucretius Carus altı kitap olarak ve heksametre vezninde yazdığı «De rerum natura» şiiri ile kendi devrinde ve sonradan bütün Batı Dünyasında Epikür felsefesinin yayılmasına büyük yardım etti, Catullus'un çevresindekiler gibi zamanının şairleri, Lucretius'un ölümünden sonra Cicero tarafından yayınlanan bu şiiri herhalde okumuşlardı ve kendi hayat anlayışlarına uyduğu için tamamiyle benimsemişlerdi. Cicero'nun en yakın dostu ve onun eserlerinin de —her halde Lucretius'un şiirinin de—, naşiri olan T. Pomponius Atticus Epikürcü idi. Cicero da, kendisi Platon'un Akademisinin bir mensubu olmakla beraber, Hellen Epikürcüleriyle samimi münasebette idi. Epikürcülük, bundan sonra özellikle Lucretius'un şiiri sayesinde genç kuşağın yeni yetişen iki şairine, Vergil ve Horaz'a etki yaptı; her ikisi de Epikürcü görüşünde örnek-

ler vermişlerdir. Ancak sonradan, Augostus'un İmparatorlukta yaptığı reformların etkisi altında bundan ayrılmışlardır. Bununla beraber o sıralarda, Napoli çevresinde Epikürcü Hellenlerden bir mahfel bulunmaktaydı ve yukarıda adı geçenlerden başka bazı aydın Romalılar da buna dahildiler. İşte orada, Vesuv'ün İ.S. 79 yılındaki patlamasında lavlar altında kalan Herkulanum'da yapılan kazıda aralarında üstadın kendi eserleri bulunan bütün bir Epikürcü eserler kitaplığı meydana çıkarıldı.

Muhakkak ki İsadan sonra ikinci ve üçüncü yüzyıllarda Hellen Doğuda da, Romalı Batıda da Epikürcülüğe bağlı insanların sayıları az değildi. Bunu gösteren iki örnekten biri, önceden söylemiş olduğumuz Oinanda'lı Diogenes, öteki de filosofların biyografilerine dair olan eserinin onuncu kitabını baştan sona kadar Epikür'e ayıran ve tercümelerini vereceğimiz birkaç kısa yazısını da olduğu gibi alan Diogenes Laertios'tur.

Yunanca Batı Dünyasında yavaş yavaş unutulmıya başlayınca, Epikür felsefesini uyanık tutan Lucretius'un şiiri oldu. Bu eser Karolenjiyenler devrinde, 9. yüzyılda sık sık kopya edildi ve yazmalara alındı, bunlar hâlâ elimizdedir. Rönesansta da bu şiir tanındı ve onu yeniden bulan Paggio'nun himmetiyle 15. yüzyılın ilk yarısında yeni kopyaları her yana yayıldı.

Epikür incelemeleri, Pariste Collège Royal'de felsefe profesörü Pierre Gassendi'nin 1647-1655 de yayınladığı eserle yeni bir hız kazandı. Gassendi bu

eserinde Diogenes Laertios'un X. kitabına dayanarak Epikür felsefesini açıklıyor ve onun Atomcu görüşünü Descartes'in Akılcılığına karşı savunuyordu. Denebilir ki Epikür, özellikle bu aydınlar tartışması yüzünden daha sonraki devirde yeniden ün kazanmış ve tanınmıştır. Lucretius'un şiiri Fransızcaya çevrildiği için atomcu evren izahı «Uyanma Çağının» fikir istikametlerine etki yapmış ve özellikle modern Tabiat bilimlerine çalışma yolu açmıştır. Atomcu görüşü Büyük Friedrich de bu yoldan benimsemişti.

Goethe sadece arkadaşı von Knebel'in Lucretius tercümesiyle ilgilenmekle kalmamış, kendisi de Lucretius hakkında bir kitap yazmak istemiştir bundan taslaklar kalmıştır.

Bütün 19. yüzyıl boyunca bu Dünya izahı çok yaygındı. Bu da güvenilir tabiat araştırmalarının ve ilmi metodun ampirizminin bütün alanlara, teknik ve maddeciliğin insan hayatının her tarafına damgasını vurduğu bir devir için tabiî görülmelidir.

Epikürün yazılarının her dilde birçok tercümeleri vardır ve bunlara boyuna yenileri eklenmektedir. Modern atomculuğun büyük gelişmeler kaydetmesine, Epikür'ün tasarımından bambaşka açıklamalara kavuşmasına rağmen Epikür'ün bu alandaki başarısı boşuna olmamıştır. Epikür'ün zevk felsefesi bugünün insanları için de bir teşvik, mutluluk ve teselli kaynağı olabilir.

Johannes Mewaldt

MEKTUPLAR

MENOİKEUS'a MEKTUP

Epikür sevgili dostu Menoikeus'una sevinç diler.

Felsefe ile uğraşmıya, hiç çekinmeden, daha genç yaştayken girişmeli, ama ihtiyarlıkta da yorulup bırakmamalıdır. Çünkü can sağlığı uğrunda bir şeyler yapmak için hiç kimse ne çok genç, ne de çok ihtiyardır. Felsefe ile uğraşmak için henüz çok erken, ya da çok geç olduğunu söyliyen, mutluluğu için uygun vaktin daha gelmemiş, ya da geçmiş olduğunu söyliyene benzer. Şu halde ihtiyar da, genç de felsefe ile uğraşmalıdır; birincisi bunu, geçmişin kendisine bağışladıklarını hatırlıyarak bundan duyduğu zevkle genç kalmak, ikincisi de korkusuzca geleceğe bakmak, böylelikle aynı zamanda hem ihtiyar, hem genç olmak için yapmalıdır. Şüphesiz, mutluluk verecek şeyleri vaktinde öğrenmek de gerektir; çünkü her şeyimiz ondadır. Kim mutlu değilse onu elde etmek için her zahmete katlanmalıdır.

Bu sebeple, sana her zaman salık verdiğim şeyleri yap, buna çalış ve emin ol ki bunlar sahiden güzel bir yaşamanın temel şartlarıdır.

Her şeyden önce tanrının ölümsüz ve mutlu bir varlık olduğuna inan. Onun harcıalem tasarımı bile bunu bize gösterir. Ona ölümsüzlüğü, ya da mutluluğuna uymıyan hiç bir şeyi yorma, aksine, ölümsüzlük içindeki mutluluğuna uyan şeyleri yor. Çünkü tanrılar vardır, biz de bunu açıkça anlıyabiliyo-

ruz; yalnız onlar kalabalığın düşündüğü gibi değildirler ve kalabalığın tanrı tasarımını bir yana bırakan değil, asıl tanrılara onların tasarımlarını yükliyen dinsizdir. Kalabalığın tanrılar için söyledikleri doğru tanrı tasarımlarına değil, yanlış sanılara dayanır. Bu sebeple onlar kötülerin başlarına gelen belâları, ya da iyilere gelen iyilikleri hep tanrıların takdiri olarak görürler. Çünkü kalabalık kendi çeşidinden olmıyanı yabancı sayar ,onun için de ancak kendisine benziyen tanrıları benimser.

Bundan başka, ölümün bizim için bir hiç olduğu düşüncesine de kendini alıştır. Bütün iyi ve kötü şeyler sadece duygularımıza dayanır; ölümse duyguların ortadan kalkmasıdır. Bu sebeple asıl ölümün bir hiç olduğunu bilmek bu geçici hayatımızı tatlılaştırır. Tabiî bu bilgi varlığımızın zaman sınırlarını ortadan kaldırmaz, ama ölümsüzlük özlemimizi giderir; çünkü yaşamayışın korkunç bir şey olmadığını göreni hayatta artık hiç bir şey korkutamaz. Ama eğer biri ölümden, acı verdiği için değil de onun mutlaka geleceğini bilmenin acısiyle korktuğunu söylerse o bir delidir; çünkü varlığı bizi ürkütmiyen bir şeyin sadece beklendiği için ve beklendiği sırada bizi tasalandırmasına sebep yoktur.

Şu halde, belâların en korkuncu sayılan ölüm bizim için bir hiçtir: Biz var oldukça o yoktur, o varken de artık biz yoğuz, bunun sonucu olarak da o ne dirileri, ne de ölüleri ilgilendirir, çünkü birincilerin olduğu yerde o yoktur, ikincilerin de artık kendileri yokturlar.

Evet, büyük kalabalık ölümden en büyük belâ olarak kaçınır, ama öte yandan, hayatın zorluklarından sonra bir dinlenmedir diye ona hasret çeker. Bilge ise ne hayatı benimsemezlik eder, ne de ölümden korkar; çünkü hayattan iğrenmez ve var olmayışı da bir belâ olarak görmez. Nasıl yemeğin bolluğuna değil de iyi pişirilmiş olmasına değer verirse, hayat için de, onun uzun sürmesini değil, kendisine vereceği ürünlerin tadını göz önünde tutar.

Öte yandan, genç insana güzel bir hayatın, ihtiyara ise güzel bir ölümün gerektiğini iddia eden de budaladır; çünkü hayat sadece daima istenen bir şey değildir; güzel geçen bir hayat güzel bir ölümün hazırlığıdır da. Şunları söyliyen daha da budaladır:

hiç doğmamış olmak daha güezldir,
Çabucak Hades'in kapısından geçmek için doğmuş olunca...

Eğer bu adam söylediğine sahiden inanıyorsa neden hayattan vazgeçmez? Buna kesin olarak karar verdikten sonra onu alıkoyacak ne vardır? Ama eğer bunu alay olsun diye söyliyorsa, böyle gevezelikleri sevmiyenler için asıl o zaman budalanın biridir.

Şunu asla unutmamalıyız: Her ne kadar gelecek bizim elimizde değilse de, gene büsbütün bizim gücümüzün dışında değildir. Onun için ne beklediğimizin geleceğine güvenmeli, ne de hiç gelmiyecek diye tasalanmalıyız.

Şunu da açıkça bilmelidir ki isteklerimizin birtakımları tabiattan gelme, birtakımları ise boştur. Tabiattan gelenlerin birtakımı zorunlu, bir takımı da

sadece tabiîdir. Nihayet, zorunlu olanlardan bazıları mutluluğumuz için, birtakımı sağlığımızı korumak için, birtakımı da yaşayabilmemiz içindir. İstekleri yanılmadan incelersek bedenin ve ruhun sükûnu için neye çalışmak ve neden kaçınmak gerektiğini öğreniriz; çünkü ancak bunların ikisi birden mutlu bir hayatı meydana getirirler. Aslında ne yapıyor ne ediyorsak hepsi acı çekmemek ve korkuya uğramamak içindir. Bu duruma bir kere eriştik mi artık ruhumuzdaki bütün fırtınalar diner; çünkü canlı varlık artık ne kendinde eksik olanı, ne de beden ve ruhun rahatını tam bir hale getirecek başka bir şeyi aramak zorundadır. Çünkü hazza karşı, onu ancak acı ile özlersek istek duyarız; yok eğer bu acıyı duymıyacak olursak o zaman hazzın da yokluğunu duymayız. Bu sebeple şunu iddia ederim ki haz, mutlu bir hayatın başı ve sonudur. O bizim en başta gelen ve doğuştan bizim olan iyiliktir. Neyi seçmemiz, neden kaçınmamız gerektiğini bize gösteren odur, karşımıza çıkan bütün iyiliklerin değerlerini kestirebilmek için duyumlarımızı ölçü olarak kullandığımız zaman, onun ölçeğiyle sonuca varırız. İşte o bizim her şeyin üstündeki, tabiattan gelme iyi'miz olduğu içindir ki öyle rasgele her çeşit hazza atılmamalıyız, aksine, kendilerinden aynı derecede büyük sıkıntı gelmesi tehlikesi olanlarla karşılaşırsak onlardan kaçınmalıyız. Eğer uzun zaman katlandığımız acının sonucu daha üstün bir haz olursa, o zaman birçok acıları hazlardan daha üstün tutarız. Böylece her haz, kendi tabiatı gereğince bir iyi'dir, ama her

haz erişilmesine uğraşmıya değmez; nasıl ki, bunun aksine olarak, her acı bir kötüdür, ama bunun için mutlaka kaçınılması gerekmez. Bize düşen, faydalı ile zararlıyı tartarak ve ayırdederek daima her şeyin değerini tam olarak vermektir; çünkü bazan iyiyi kötüymüş gibi, kötüyü de iyiymiş gibi kullanırız.

Bize göre, kendi kendine yeterlik de çok iyidir; ama bu, her zaman en azla yetinmek gerektiği için değil, aksine, çoğu bulamadığımız zaman azı hoş görebildiğimiz içindir; çünkü şuna inanırız ki zenginlikten en büyük zevki, ona en az muhtaç olanlar duyar. Bütün tabiî olan şeyler en kolay elde edilenlerdir, boş olanlarınsa sağlanmaları güçtür; yoksunluğun meydana getirdiği acılar ortadan kalkınca o zaman bize en adi yemekler bile muhteşem bir sofranın verebileceği kadar haz verir; elde edebilmek için büyük bir ihtiyaç duyduktan sonra arpa ekmeği ile su bize en üstün hazzı sağlar.

Bu sebeple, sade ve az masraflı bir tarzda yaşamak iyi bir sağlık için en üstün garantidir; bu, insana hayatın kaçınılmaz zorunluluklarını kolayca yenmek imkânını verir, arasıra önüne çıkan zengin zevklerden o nisbette fazla tad almasını sağlar ve kaderin acı silleleri onu korkutamaz.

Hazzın bizim için hayatın en üstün amacı olduğunu söylemekle ne sadece her şeyin tadını çıkarmak istiyen sefihlerin zevklerini, ne de maddi hazları söylemek istiyorum. Bunu yalnız, doktrinimizi anlamıyan bilgisiz insanlar, ya da kötülük olsun diye anlamaz görünenler söylerler. Bizim için haz, be-

den alanında acı çekmemek, ruh alanında da hiç bir huzursuzluk duymamaktır.

Mutlu bir hayatı meydana getiren ne ardı arası kesilmiyen içki âlemleri, ne güezl çocukların ve kadınların verecekleri zevk, ne de zengin bir sofranın sunabileceği nefis balıklar ve başka yemeklerdir; bunu sadece, istenmesi ya da kaçınılması gerekenlerin nedenini ta derinliğine kadar inceliyen ve ruhu bir kasırga gibi sarsan boş hayalleri koğan uyanık akıl sağlar.

Her şeyin başında en büyük zenginliğimize olan ölçülülük gelir. Onun için de bu, felsefeden bile daha değerlidir, çünkü bütün öteki erdemlerin kaynağı odur; akıllı, namuslu ve doğru yaşamadıkça mutlu olmanın, mutlu olmadıkça da akıllı, namuslu ve doğru yaşamanın imkânsız olduğunu da bize o öğretir. Sahiden, erdemler mutlu bir hayata sım sıkı bağlıdırlar ve birini ötekinden ayırmak mümkin değildir.

Tanrıları sayan, her an ölümü korkusuzca düşünebilen, tabiatın amacını açıkça anlamış olan, en yüksek iyinin elimizin altında olduğunu ve kolayca elde edilebileceğini, en büyük kötünün ise ya sadece kısa sürdüğünü ya da bize hafif bir acı verdiğini bilen, birçoklarının kaçınılmaz zorunluklar olarak saydıklarına gülen birinden daha üstün sayacağın kim vardır?

Tabiat filosoflarının «Mukadderat» dediklerine boyun eğmektense eski tanrı inancına saygı göstermek bile daha iyidir; çünkü ikincisinde hiç değilse,

—eğer kendilerine saygı gösterecek olursak— tanrıların dualarımızı kabûl edecekleri ümidi vardır, halbuki mukadderat, yolundan şaşmaz zorunluluktan başka bir şey değildir.

Raslantıya gelince, bilge bunu, ne büyük kalabalığın düşündüğü gibi, bir tanrı —çünkü bir tanrı böyle rasgele iş yapmaz— ne de temelsiz bir başlangıç noktası olarak görür, çünkü raslantının insanlara, mutlu bir hayat için iyi ya da kötüyü dağıttığına değil, sadece büyük iyilik, ya da kötülüklerin unsurlarını onlara sağladığına inanır. Nihayet, doğru düşündükten sonra raslantının oyununa gelmeyi, yanlış düşünüp de onun lûtfuna uğramaktan üstün sayar; çünkü işlerimizde, doğru bir kararın bir raslantı yüzünden başarısızlıkla sonuçlanması, yanlış bir kararımızın raslantı yüzünden bir başarı sağlamasından daha iyidir.

Şu halde bunları ve bunun gibi olan şeyleri aklından çıkarma. Bunları gece gündüz, yalnız başına ve senin düşüncende olan biriyle birlikte hep düşün. O zaman, ne uyanıkken ne de uykudayken ciddî hiç bir huzursuzluğa uğramıyacaksın, insanlar arasında bir tanrı gibi yaşayacaksın. Çünkü ölümsüz iyiliklere sahibolan bir insan hiç bir zaman ölümlü bir yaratığa benzemez.

HERODOTOS'A MEKTUP
(Seçmeler)

Sevgili Herodotos'um, tabiat üzerine bütün yazdıklarımı dikkatle inceliyemiyecek ve daha geniş eserlerim üzerinde genel bir görüş elde edemiyecekler için burada bütün felsefemin bir hulâsasını yapıyorum. Onlar böylelikle ana doktrinleri akılda tutabilirler ve tabiat incelemeleriyle uğraşırlarsa en önemli noktalarda her zaman bunlara başvurabilirler. Evren araştırmalarında yeteri kadar ilerlemiş olanlar bile, bütün doktrinin temel fikirlerini akılda tutmalıdırlar. Çünki bize lâzım olan, çoğu zaman ayrıntılar değil, açık bir genel görüştür. Bunun için bir yandan boyuna evreni incelemede ilerlemekle beraber, öte yandan, ancak tabiattaki en önemli olayları inceliyebilmiye ve —ana hatları kavramış ve iyice benimsemiş olmak şartiyle— ayrıntılar üzerinde de araştırmalar yapmıya yarayacak kadarını bellemelidir. Çünkü bütün bilgilere sahibolan için bile, daha derin bir anlayışa erişmek için, her şeyden önce gözlemleri ana kavramlara ve basit ifadelere bağlıyarak tam bir şekilde değerlendirmek lâzımdır. Sıkı sıkıya birbiriyle kaynaşmış olayların sürekli gözlemlerine dayanan Evren incelemelerini ancak, yakından incelenmeleri gereken her olayı önce kısa bir ifade ile aklında canlandırabilenler başarı ile yapabilirler.

Bu metod tabiat araştırmalariyle uğraşan herkese faydalı olduğu için bilgilerimin bu hulâsasını ve ana çizgilerini senin için hazırladım. Bunda beni daima tabiatı öğrenmiye ve bu çalışmalar sayesinde tam bir iç sükûnuna erişmeye çeken büyük isteğime de uydum.

Sevgili Herodotos'um, her şeyden önce, kullandığımız deyimlerin temellerinin neler olduğunu iyice kavramak lâzımdır ki bunlarla, tasınlanan, üzerinde anlaşmazlık olan, ya da şüphe edilen her şeyi bunlara çevirebilelim ve bunlarla kontrol edebilelim; yoksa sonu gelmez açıklamalarla her şey birbirine karışır ve sadece boş lâflar ederiz. Şu halde kavramlarımızı anlatan kelimelerin temel anlamlarını bulmalı ve akılda tutmalıyız, böylelikle de tasınlanan, üzerinde anlaşmazlık olan, ya da şüphe edilen şeyleri bunlara çevirebilmeliyiz ve eğer sağlam bir görüş elde etmek istersek, artık ayrıca açıklamalara muhtaç olmamalıyız. Bundan başka, üzerinde tereddüt edilen görünmez şeyleri belirtmek için de, ister aklımız, ister başka bir kriterle sağlanmış olsun, bütün duyumları, bütün gerçek kavramları, bunlardan başka bütün ağırbasan duyguları tam tamına gözlemlemeliyiz.

Bu noktayı belirttikten sonra artık dikkatimizi görünmez şeyler üzerine çevirmek yerinde olur:

Hiç bir şey hiçten doğmaz; eğer böyle olmasaydı tohuma lüzum kalmadan her şeyden her şey doğabilirdi. Ve eğer kaybolanlar yok olsalardı, içerisinde eriyecekleri bir şey olmayıcağı için, şimdiye

kadar çoktan bütün gerçek varlıklar yok olup gitmişti. Evren oldum olası şimdi olduğu gibiydi ve sonsuz böyle kalacaktır. Evrenin değişerek formunu alabileceği hiç bir şey yoktur, çünkü Evrenin dışında, onun içerisine girebilecek ve bu değişmeyi sağlıyabilecek hiç bir şey yoktur.

Evren cisim ve yerden (topos) meydana gelmiştir. Cismin var olduğuna duyum her fırsatta tanıklık etmektedir, buna dayanarak ve yukarıda söylemiş olduğum gibi düşünme yardımiyle, görünmiyenler üzerinde tasınlamalar yapabiliriz. Öte yandan, eğer boşluk (kenon), uzay (khoran), ya da dokunmakla duyulamıyan tabiat (anaphe physin) dediğimiz olmasaydı cisimlerin duracakları ve hareket edecekleri yer olmazdı, halbuki bunu pek âlâ yapıyor görünmektedirler. Bunların dışında, cismin ve boşluğun bir sıfatı, ya da geçici bir durumu değil de başlı başına bir varlık olarak kabûl edilebilecek, aklın alacağı, ya da hiç değilse aklın alabildikleriyle kıyaslanabilecek hiç bir şey yoktur.

Cisimlerin birtakımı bileşiktir, birtakımları da bu bileşikleri meydana getirenlerdir. Bu sonuncular, bölünmez ve değişmezler, yoksa hiç bir şey var olmazdı. Bunlar bileşiklerin erimesinden sonra da kalabilecek sağlamlıktadır; som ve bütündürler, hiç bir şekilde erimeleri mümkün değildir. Şu halde, zorunlu olarak, cisimlerin cevherleri bölünmez elemanlar (atomlar)dır.

Evren sonsuzdur. Çünkü sonlu olanın bir en dışı vardır, ama en dış sadece kendinin dışında olan bir

şeye göre böyle sayılabilir; en dışı olmıyanın sınırı da yoktur; evrenin en dışı olmadığına göre sınırı yoktur, sınırı olmadığına göre de sonlu değil sonsuzdur.

Evren hem cisimlerin kantitesi, hem de boşluğum büyüklüğü bakımlarından sonsuzdur. Çünkü eğer boşluk sonsuz, cisimlerin sayısı sonlu olsaydı, o zaman cisimler hiçbir yerde duramıyacak, sonsuz boşluğa dağılarak uçuşup duracaklardı, çünkü dayanacakları ya da çarparak duracakları bir şey bulamıyacaklardı. Öte yandan, eğer boşluk sınırlı olsaydı, sonsuz sayıda cisimleri alacak yer bulunmazdı.

Bileşiklerin meydana geldikleri ve gene dağıldıkları som ve bölünmez cisimlerin formları sonu belirsiz çeşitliliktedir. Çünkü bu kadar çok değişikliği aynı belirli sayıdaki formların meydana getirmesi mümkün değildir. Her formdan sonsuz sayıda atom vardır; formların çeşitlerine gelince, bunların sayısı mutlak olarak sonsuz değil, sadece sonu belirsizdir; yoksa atomların büyüklüklerinin de sonsuzluğa kadar varabileceğini kabûl etmek gerekir.

Atomlar önsüz-sonsuz olarak hiç durmamaca hareket halindedir; bir takımları (çarpışarak) birbirlerinden ayrılıp giderler, bir takımları da örülerek bağlandıkları, ya da birbiriyle örülebilen atomlarla sarıldıkları zaman titreşim durumuna geçerler. Boşluğun tabiatında atomları birbirlerinden ayırmak vardır, çünkü onlara bir dayanak sağlıyamaz. Atomların ayrılmaz kalitesi olan katılık yüzünden bunlar, çarpıştıkları zaman, örgülerinin yüzünden tekrar eski yerlerine dönebilecekleri kadar fırlarlar. Bu olu-

şumun başlangıcı yoktur, çünkü atomlar da, boşluk da önsüz vardırlar.

Şimdiye kadar söylenenler, eğer hatırda iyi tutulursa, bütün var olanların tabiatı üzerinde düşünebilmek için yeter bir temel verir.

Dünyalar da (kosmoi), bizimkine benziyenler olsun benzemiyenler olsun, sayıca sonsuzdurlar. Çünkü atomlar, söylediğimiz gibi sayıca sonsuzdurlar ve en uzaklara kadar giderler. Bir dünyanın doğduğu, ya da onu meydana getiren atomlar, ne tek bir dünya, ne sonlu sayıda dünyalar, ne birbirlerine benziyenler, ne de birbirlerinden başka olanların meydana gelmesiyle tükenmiş değillerdir. Bunun sonucu olarak da, sonsuz sayıda dünyaların var olmalarına bir engel yoktur.

Bundan başka, gerçek nesnelerle aynı formda olan, kendilerinin yüzünden algılanabilen bu objelerden sadece son derece ince oluşlariyle ayrılan kalıplar (typoi) da vardır. Böyle emanationların ne etrafımızı saran havada meydana gelmeleri, ne oyuk ve ince formların meydana gelmesi için uygun şartların bulunması, ne de bu cisimlerden tüten formların gerçek nesne içindeki atomların istif durumlarını ve düzenlerini muhafaza etmeleri imkânsız değildir. Bu kalıplara biz «Suretcik» diyeceğiz (Eidola). Bunlar boşluk içindeki uçuşları sırasında, eğer atomların çarpışmasından ileri gelen her hangi bir engele raslamıyacak olurlarsa, düşünülebilecek en büyük uzaklıkları sezilemiyecek kadar kısa zamanda alırlar; çünkü yavaşlık ve hızlılık diye görülenler aslında engel-

le karşılaşma, ya da karşılaşmamadan başka bir şey değildir. Bununla beraber, uçan bir cisim de aklın alabileceği bir zaman içinde ve zamandaş olarak birçok yerlere birden erişemez —böyle bir şeyi düşünmek mümkün değildir—; tıpkı böylece bu cisim, eğer duyulur bir zaman içinde sonsuzluğun herhangi bir yerinden gelerek bir noktaya erişirse o, uçuşunu gördüğümüz nokta ile aynı uzaklıkta olamaz. Çünkü onun uçuşunu en küçük bir çarpışmasız olarak düşünsek bile, sadece onun uçması gerçeği de bir atom çarpışmasını ifade eder. Bu temel ilkeyi de akılda tutmak faydalıdır.

Süretçiklerin daha üstünü olamıyacak bir incelikte oldukları düşüncesine hiç bir fenomen aykırı düşmez; bunların, daha üstünü olamıyacak bir hızla hareket edebilmeleri, her birinin kendilerine göre geçit bulmaları ve içlerinden sonsuz sayıdakilerin hiç bir engele raslamamaları yüzündendir; buna karşılık atomlardan sonsuz sayıdakiler hemen bir engelle karşılaşırlar.

Şunu da söylemek gerektir ki suretçiklerin doğuşu da düşünce hızıyla olur; cisimlerin yüzlerindeki emananation süreklidir ve bunda hiç bir azalma görülmez, çünkü ayrılanların yerleri boyuna dolar. Suretçikler atomların nesneler içindeki düzen ve konumlarını, bazı kere bulanıklaşsalar bile, uzun zaman muhafaza ederler ve içlerinin dolması gerekli olmadığı için, etrafımızdaki havada çarçabuk böyle form toplulukları meydana gelir. Böyle fenomenler başka yollarla da olabilir. Eğer gözümüzü sadece dış

âlemden izlenim ve duyumları nasıl aldığımıza dikecek olursak bütün bu söylenenler duyularımızın tanıklıklariyle asla çatışmaz.

Şunu kabûl etmek gerektir ki biz yalnız, dış nesnelerden bizim içimize herhangi bir şeyin işlemesiyle şekilleri görebilir ve düşünebiliriz. Çünkü dış nesneler, ne kendileriyle aramızda bulunan havanın aracılığiyle, ne de bizden onlara giden ışık ışınları, ya da başka emanationlarla renk ve şekillerini böyle tıpkı bir damga basılıyormuş gibi bizde izlendiremezler. Bu ancak onlardan ayrılan ve onlara şekil ve renkçe tıpkı tıpkısına benziyen, görme duyumuza, ya da hayalgücümüze uygun büyüklükte kalıpların içimize girmesiyle olabilir. Bunlar çok hızlı hareket ederler, bunun için de bir bütün halinde. düzgün bir hayal meydana getirirler; katı cisimlerin içlerindeki atomların titreşimlerinden doğma düzenli basınç yüzünden de onunla tabiî bir bağlantıyı muhafaza ederler. İster doğrudan doğruya hayalgücümüzle, ister duyularımızla bir form ya da belirli özelliklerden izlenim olarak aldıklarımız, gerçek nesnelerden aralıksız olarak akan suretçiklerin, ya da onların anılarının meydana getirdikleri şekillerdir. Yanlış hüküm ve yanılma ise sadece sanıların onlara kattıklarında bulunur. Bir aynada gördüğümüz, rüyamıza giren, hayal gücümüz, ya da başka düşünme fonksiyonlarımızda meydana gelen hayallerin, eğer sahiden var ve gerçek olan nesneler onları yaymamış olsalardı, bu nesnelerle benzerlikleri bulunmazdı. Görülenle bağlantılı, ama aslında onunla hiç bir

alış verişi olmıyan herhangi başka bir hareketi de aynı zamanda kendimize almamış olsaydık yanılma asla olamazdı. Eğer bu izlenimin yolunda bir doğrulama olmaz, ya da hattâ bir bozma olursa o zaman bir yanılma meydana gelir; yok eğer bir doğrulama, ya da hiç değilse bir bozmama olursa o zaman gerçek doğar. Eğer denetleme araçlarımızın gerçek karşısında işlemez hale gelmelerini ve bu yüzden yanlış sonuçların gerçek gibi kabûl edilerek her şeyi alt üst etemlerini istemezsek bu prensipi de hatırdan çıkarmamalıyız.

İşitme de, bir ton, bir çınlama, bir gürültü çıkaran, ya da başka bir yoldan bir işitme duyumu meydana getiren herhangi bir nesneden gelen bir akım yüzünden olur. Bu akım, birbirine benzer parçalar halinde yayılır ve bu parçalar aralarında kendilerini çıkaran nesneye kadar varan bir çeşit bağlantı ve karakteristlik bir bütünlüğü muhafaza ederler, bu da çoğu zaman kendilerinin karşılığı olan duyguyu doğurur, ya da sadece dış nesnelerin varlıklarını meydana koyar. Çünkü bu nesnelerle herhangi bir bağlantı olmadan bu çeşit bir duyumun meydana gelmesi imkânsızdır. Şu halde, havanın kendisinin, ses, ya da gürültü yüzünden şekil aldığını sanmamalıdır —böyle bir etki altında kalabilmesi için çok fazlasına lüzum vardır—; işin aslı, bir ses çıkardığımız anda bizde meydana gelen vuruşun hemen, bazı cisimcikleri itmesi ve bunların soluğumuz cinsinden bir akım meydana getirmeleridir; bu da işitme duyumunu doğurur.

Şunu da söyliyelim ki, tıpkı ses veren nesneler gibi, kokulu nesneler de, eğer kendilerinden, koku alma organını uyarmıya uygun cisimcikler ayrılmasa, bu duyumu hiç bir zaman meydana getiremezlerdi. Bunlardan birtakımı düzensizdir ve kötü kokar, birtakımları da düzenlidir ve iyi kokar.

Bundan sonra, duyumlar ve doygulara dönerek— çünkü bu yoldan sarsılmaz muhakkaklığa varılabilir— şunu kabul etmelidir ki ruh çok ince parçacıklardan bileşmiş bir cisimdir. Vücudumuzu meydana getiren kümenin her tarafına yayılmıştır ve daha çok, ısı karışmış bir soluğa benzer, bazı yönlerden bunlardan birine, bazı yönlerden de ötekine yakınlaşır. Ama bunlardan başka bir kısmı parçacıklarının son derece inceliğiyle bu ikisinden ayrılır ve vücudun mukadderatına sıkısıkıya ortaktır. Bütün bunlar ruhumuzun kuvvetlerini, duyarlığını, hareket kolaylığını, düşünme yeteneğini ve kaybettiğimiz zaman öleceğimiz kısımlarını apaçık gösterir.

Bundan başka şunun da unutmamalıdır ki ruh duyarlığın esas sebebidir. Ama eğer geri kalan atom yığını (vucüdumuz) ile herhangi bir şekilde korunmamış olsaydı böyle olamazdı. Vücut ruha, duyarlığı meydana getirmesi imkânını sağlarken kendi de hissesini alır, ama onun sahibolduğu hassaların hepsini alamaz. İşte bunun için de ruh çekilince vücut bütün duyarlığı kaybeder. Çünkü vücut kendiliğinden bu yetiyi kazanmamış, kendisiyle birlikte doğan ruh ona bunu sağlamıştır. Ruh uyarma sayesinde gücünü tamamiyle geliştirince duyarlık kazanır ve vü-

cutlâ olan bitişikliği ve uygunluğu sonucu olarak, önce de söylemiş olduğum gibi, bunu vücude de iletir.

İşte bunun için ruh vücutta bulundukça, isterse vücudun bir kısmı ayrılmış olsun, duyarlığını kaybetmez. Vücut, ister baştan aşağı, ister bazı kısımlarında gevşiyecek olursa ruh, bundaki kaybı ne olursa olsun, vücutta kaldığı sürece duyarlığı muhafaza eder. Buna karşılık, kalan organizma, ister bütün, ister parça olsun, ruh tabiatında olan atomları kaybolursa artık duyarlığını kaybeder.

Ama vücudun atom kitlesi tamamiyle eriyince, ruh da dağılır, eski yetileri kalmaz, artık uyarılamaz, bunun sonucu olarak da duyarlıktan yoksundur. Çünkü canın kendi başına, yani bileşik bütünün dışında ve kendisini örten ve saran koruyucu mahfaza şimdikinden başka olduğu halde de gene onun içindeyken olduğu gibi uyarımları almasına imkân yoktur.

Şunu da katalım ki ben, cisimsizlik terimini (asomaton), bunun en çok kullanıldığı yolda, salt varlık olarak düşünülebilen anlamında kullanıyorum. Ama, boşluk bir yana bırakılırsa salt cisimsizi düşünebilmek imkânsızdır. Boşluk ise ne kendi bir şey yapabilir, ne de ona bir şey yapılabilir, sadece cisimler onun içinde hareket edebilirler. Şu halde, ruh cisimsizdir diyenler budalaca bir şey söylemektedirler. Çünkü eğer öyle olsaydı ne bir şey yapabilirdi, ne de ona bir şey yapılabilirdi, halbuki onda bu iki çeşit olayı görüyoruz. Ruh üzerindeki bütün bu akıl

yürütmeleri duygular ve duyumlarla bağlar ve ta başlangıçta söylenmiş olanları hatırlarsak bunların, ayrıntıları emin bir şekilde incelemek için yeter formülleri kapsadıkları kolayca görülür.

Şunu söylemek uygun olur ki, insan tabiatını çok ve çeşitli bilgileri edinmeye götüren doğrudan doğruya şeylerin kendileri ve zorunluluklardır; akıl sonradan, tabiatın verdiklerini inceler ve onlara yeni bululşarı katar. Bu bazı alanlarda daha çabuk, bazılarında da daha yavaş olur. Gelişmeleri bazı devirlerde ve zamanlarda daha büyük, bazılarında da daha küçüktür... İşte bunun için isimler ta başlangıçtan bir anlaşma ile konmuş değillerdir. Her milletin insanları, tabiatlarının gerektirdiğine göre duygular edinmişler ve nesnelerden kendilerine göre hayaller almışlar, duygularının ve tasarımlarının şekillendirdiği hava akımını, oturdukları yerlerin çeşitliliği yüzünden her millette ayrı tarzda, ağızlarından vermişlerdir.

Bundan sonra her millet, üyelerinin daha az çelişen ve daha kısa sözlerle anlaşabilmeleri için, onların kullanacağı kendi terimlerini koymuşıur. Sonunda, kendilerinin tam olarak bildikleri, ama kendilerinden önce bilinmiyen şeyleri getiren insanlar da bunları anlatmak için yeni terimler koymak zorunda kalmışlardır. Başkaları da akıl yürütme yoliyle, bu terimleri benimsemişler ve onlara en belirli niteliklerine göre mana vermişlerdir.

Böylece, sevgili Herodotos'un, Evrenin tabiatı üzerindeki ana fikirlerin kısa bir hulâsasını vermiş

oldum. Doktrinimiz ancak böyle, tam olarak anlaşılabilir. Şuna eminim ki bunları benimsiyen, her şeyin bütün ayrıntılarına girmezse, başka adamlara karşı kıyaslanamıyacak bir üstünlük hazanır. Çünkü eserlerimizde inceden inceye ele aldığımız birçok konuları kendisi açıklıyabilecektir ve bu fikirler bir defa aklına yerleşince ona her zaman yardımcı olacaktır. Bunları o şekilde düzenledim ki ayrıntılar üzerinde yeteri kadar, hattâ tam bir bilgiye varmış olanlar bile, eğer bu ana kavramlara bir göz atacak olurlarsa, Evrenin bütünü üzerindeki araştırmalarına bunlara dayanarak devam edebilirler. Ama henüz tam araştırıcılar arasına gitmemiş olanlar da, bu hulâsanın yardımiyle ve ağızdan öğrenmiye lüzum kalmadan kısa zamanda, iç huzuruna erişmek için gerekli yolu, sadece düşünceleriyle bulabilecekleridir.

MAKSİMLER
AFORİZMALAR
FRAGMANLAR

MAKSİMLER

1

Mutlu ve ölümsüz bir varlığın ne kendisi tasa çeker, ne de başkasına bunu yükler; bu sebeple de ne hiddet tanır, ne de iyilik. Böyle şeyler yalnız zayıflarda bulunur (Tanrılar).

2

Ölüm bizim için bir hiçtir, çünkü dağılan bir şeyde duyarlık yoktur, duyarlığı olmıyan da bizi kaygılandırmaz.

3

Hazzın büyüklüğünün son sınırı, bütün acı veren şeylerin ortadan kalkmasıdır. Gerçekten, hazzın bulunduğu yerde ve onun bulunduğu sürece acının, tasanın, ya da her ikisinin birden yeri yoktur.

4

Ette acı uzun zaman kalmaz; keskin acı çok kısa sürer, dayanılabilen, fakat etin hazzından üstün olanı da birçok günler kalmaz. Gerçekten, uzun süren derdlerde haz, etteki acıdan biraz daha büyüktür.

5

Akıllı, dürüst ve insaflı olmadan mutlu yaşanamıyacağı gibi, mutlu olmadan da akıllı, dürüst ve insaflı olunamaz. Bunlardan biri, örneğin akıllılık eksikse dürüst ve insaflı olan da mutlu yaşıyamaz.

6

İnsanlara karşı güvenlik sağlamak için, bize bunu verebilecek her şeyi iyi saymamız tabiîdir. (Yani kanunlar ve devlet).

7

Bazıları bu yoldan insanlara karşı güvenlik sağlıyabilmek için büyük bir ad kazanmanın ve meşhur olmanın peşinde koşarlar. Eğer onlar bundan sonra tam bir korkusuzluk içinde yaşarlarsa o zaman sahiden bu, tabiatın istediği iyiliğe erişmişlerdir; yok eğer canları için korkudan kurtulamamışlarsa o zaman, tabiatlarının eğilimine uyarak ta en baştan beri uğurunda çabaladıkları bile artık onların değildir.

8

Hiç bir haz aslında kötü değildir, ama hazzı doğurabilen bazı şeyler hazdan çok kötülük getirebilirler.

9

Eğer bütün hazlar birikebilseler, zamanla da geçmeseler ve bütün atom yığınınına, ya da tabiatı-

mızın başlıca kısımlarına bağlı kalsalardı, o zaman hazlar arasında ayrılık olamazdı.

10

Eğer sefihlere zevk sağlıyan şeyler onların zihinlerini tabiat olayları, ölüm ve acılar karşısında duyduğu korkulardan kurtarabilselerdi, bundan başka bize isteklerin sınırlarını da öğretselerdi, o zaman bu adamlara karşı bir diyeceğimiz olmazdı; çünkü kötülüğü meydana getiren acı ve tasanın karışmadığı hazza erişmiş olurlardı.

11

Tabiat olayları karşısındaki korku ve ölümün bizimle de ilgisi olabileceği tasası olmasaydı, acının ve arzunun sınırlarını bilmeyiş de bize huzursuzluk vermeseydi, tabiatı incelememize lüzum olmazdı.

12

Evrenin tabiatını tamamiyle öğrenmemiş olan ve tanrı masallarına dayalı tasarımlarla yetinen insan, son ve en önemli şeyler karşısında duyduğu korkudan kurtulamaz; bunun için tabiatı tanımadan tam haz olamaz.

13

Üzerimizde olup biten, yeraltında geçen ve sonsuz evrene yayılmış olan şeyler bize korku verdik-

çe, insanlara karşı güvenlik sağlamak bir şeye yaramaz.

14

İnsanlara karşı güvenlik, kuvvet ve zenginlikle bir dereceye kadar sağlanabilirse de, tam bir güvenlik ancak başkalarının işine karışmadan ve kalabalıktan uzak olarak yaşamakla sağlnır.

15

Tabiatın gerektirdiği zenginlik sınırlıdır ve kolayca sağlanabilir; buna karşılık, delice isteklerimiz yüzünden peşinden koştuklarımız uçsuz bucaksızdır.

16

Raslantı (Tykhe) bilgenin hayatında pek az yer alabilir; onun bütün ömrü boyunca, daha büyük ve önemli şeyleri düzenliyen kendi aklıdır.

17

İnsaflı insanın hayatı en az huzursuzluğa uğrar, insafsızınki ise en büyük huzursuzluklarla doludur.

18

Yoksunluktan doğan acılar bir defa ortadan kalktı mı, artık bedenin hazları da çoğalamaz, sadece çeşitlenebilir. En büyük iç zevki ise bize en büyük kor-

kuları veren böyle ve buna benzer şeylerin önemlerini tam olarak anlamıya çalışmakla sağlanabilir.

19

Sonsuz zaman içinde de, sonlusu kadar zevk vardır; yeter ki zevklerin sınırlarını akıl tam olarak çizmiş olsun.

20

Et için hazların sınırı yoktur ve bunları sağlıyabilmek için sonsuz zaman lâzımdır. Ama etin amaçlarını ve sınırlarını tayin eden, bizi önsüz-sonsuzluk karşısındaki korkulardan kurtaran akıl bize mükemmel bir hayat sağlar, artık sonsuz bir süreye de ihtiyacamız kalmaz. Bununla beraber zevklerden de kaçmaz ve şartlar onu hayattan ayrılmıya zorladıkları vakit, hayatın kendisine verebileceği en iyi şeyden yoksun kaldığını sanmaz.

21

Hayatın bize çizdiği sınırları iyice tanıyan insan yoksunluklardan doğma acıları giderecek ve bütün hayatı mükemmel bir hale koyacak şeylerin elde edilmelerinin ne kadar kolay olduğunu bilir. Onun için de kazanılmaları zorluklu olan şeyleri istemez bile.

22

Ne koyduğumuz amacı, ne de görüşlerimizi dayandırdığımız duyulabilir apaçıklıkları gözden kay-

betmemeliyiz, yoksa sadece karışıklık ve şaşkınlık alıp yürür.

23

Eğer bütün duyumları inkâr edecek olursan o zaman, bunlar arasından tek birinin hatalı olduğunu iddia edebilmek için bile dayanacağın şey kalmaz.

24

Eğer herhangi bir duyumu kayıtsız şartsız inkâr eder ve bu sırada, doğrulamasını beklediğin bir görüşle duyumların gerçekten verdikleri; duygularlarla düşüncenin sezgili tasavvurları arasında fark gözetmezsen, bu yanlış görüşün yüzünden bütün öteki duyumları da birbirine karıştırırsın ve böylelikle her türlü kriteri kaybedersin. Buna karşılık duyumları güvenilir olarak kabûl eder, sadece ummaya dayanan tasarımları ve duyuların doğrulamadığı başka her şeyi de güvenilmez olarak görürsen o zaman aldanmaktan kurtulursun ve böylece her türlü iç huzursuzluklarını ve nenin doğru, nenin yanlış olduğunu kestirmedeki her türlü iç kararsızlıklarını daima göz altında bulundurabilirsin.

25

Eğer her yaptığını, her şart altında, tabiatın amaçlarına uydurmazsan ve, ister bir şeyden kaçınmak, ister onu izlemek için olsun bu amaçlardan

saparsan, o zaman yaptıkların, aklının yoluna uymaz.

26

Tatmin edilmedikleri zaman acı vermiyen bütün arzular zorunlu değildirler; eğer bunların yerine getirilmeleri güç görünürse, ya da zarar verecekse kolayca içeatılabilirler.

27

Bilgeliğin bütün yaşadığımız sürece mutlu olmamız için bize sağladığı iyilikler arasında dostluk en büyüğüdür.

28

Tehlike karşısında, bunun sürüp gitmiyeceğini, hattâ uzun bile sürmiyeceğini öğreterek bize kuvvet veren aynı bilgi, geçici şartlarımız içinde dostluğun en sağlam teminat olduğunu da öğretir.

29

Arzuların birtakımı tabiîdir ve zorunludur, birtakımları tabiîdir ama zorunlu değildir, nihayet birtakımları da ne tabiî ne de zorunludur, sadece boş hayallerden doğmadır.

30

Tabiî olmakla beraber yerine getirilmedikleri zaman bize acı vermiyen, ama bizi uğraştırıp duran ar-

zular boş görüşlerden doğmadırlar ve onların içeatılmalarını önliyen, kendi nelikleri değil, insanların boş kuruntularıdır.

31

Tabiata uygun hukuk, karşılıklı kötülük etmemek ve kötülük görmemek için yapılmış, amacı fayda olan bir anlaşmadır.

32

Birbirlerine karşılıklı kötülük etmemek için anlaşma yapmak ellerinden gelmiyen yaratılkar için adalet de adaletsizlik de yoktur. Aralarında böyle bir anlaşmayı yapmak istemiyen, ya da bunu yapamıyan milletler için de iş böyledir.

33

Adalet kendiliğinden hiç bir zaman var olmamıştır. Bütün hukuk herhangi bir yerde ve herhangi bir zamanda, toplum içinde, kötülük etmemek ve kötülük görmemek için yapılmış bir anlaşmadan başka şey değildir.

34

Haksızlık kendiliğinden kötü değildir. Asıl kötü, suçluları cezalandırmakla ödevlendirilmiş olanlardan kurtulamamak korkusudur.

35

Karşılıklı kötülük etmemek anlaşmasının yasak ettiği şeylerden birini gizlice yapan kimse, o zamana kadar binlerce defa yakasını kurtarmış olsa bile, bunun meydana çıkmıyacağına emin olamaz, çünkü ömrünün sonuna kadar gene de yakalanıp yakalanmıyacağını kesin olarak bilemez.

36

Genel olarak adalet herkes için eşittir, çünkü karşılıklılığa dayanan cemiyet için faydalıdır. Ama bir memleketin özellikleri, ya da gerekirli başka durumlar yüzünden her yerde herkes için eşit olmıyabilir.

37

Bir toplum içinde, karşılıklı ihtiyaçlar bakımından faydalı oldukları kamunun tanıklığiyle kabul edilmiş olan kanun hükümleri, herkes bundan eşit hak almasa bile adalete uygundur. Ama eğer biri, bir toplum içinde karşılıklı faydalanmalara aykırı bir kanun koyacak olursa bu kanun asla adaletli değildir. Beri yandan, adaletin ayrılmaz gereği olan fayda bir zaman varken artık böyle olmaktan çıksa da, boş laflara kapılarak yolunu şaşırmıyan ve sadece gerçeklere dayananlar için, bu arada kanun, adaletli olmak niteliğini tam olarak muhafaza eder.

38

Bir yerde, şartlar değişmediği halde, o zamana kadar adalete uygun görülen kanunların realiteye, adalet kavramına artık uymadıkları meydana çıkacak olursa, bu kanunlar artık haklı olmaktan çıkarlar. Şartların değişmesi sonucu olarak o zamana kadar süregelen kanunlar artık faydalı olmaktan çıkarlarsa, aynı devletin vatandaşları arasındaki sosyal münasebetler için faydalı oldukları süre için haklıdırlar. Ama daha sonra, artık faydaları kalmayınca haklı olmaktan çıkmışlardır.

39

Çevresine karşı güvensizliği, onu en iyi tanıyan, bunun mümkin olamadığı yerlerde hiç değilse ona yabancı kalmamayı sağlıyan yenebilir. Bunu bile sağlıyamadıklariyle ilgilenmez ve sadece kendisine güven sağlıyanlara dayanır.

40

Yakınlarına karşı en üstün ölçüde güvenlik duyabilmek imkânına sahibolan insanlar, birlikte en zevkli yaşamayı sağlamışlardır, çünkü bunun için en emin garantiye sahiptirler; böyleleri en sıkı bağlılık içinde yaşadıkları sırada, içlerinden birinin vakitsiz ölümüne de, sanki bu acınacak bir şeymiş gibi yanıp yakılmazlar.

AFORİZMALAR VE FRAGMANLAR

1

Zorun kötüdür, ama zorunun hükmü altında yaşamak zorunlu değildir.

2

İnsanların çoğu için sükûnet uyuşuluk, heyecan deliliktir.

3

Bir kerecik doğarız ve ikinci bir defa doğmamız olacak şey değildir; bunun sonucu olarak da, sonsuz bir süre varolmak hiç bir şekilde mümkin değildir. Yarınına hâkim olmıyan sen de tutar, zevkı hep ileriye atarsın! Ömür beklemekle geçip gider, çoğumuz da hayatında hiç vakit bulamadan ölüp gider.

4

Eğer birbirimizi göremezsek, birbirimizle buluşamazsak ve bir arada kalamazsak çok geçmeden sevgi duygusu kaybolup gider.

5

O kadar erişmiye değer olan dostluğun temeli gene de faydaya dayanır.

6

Tabiatın isteklerine göre ölçülü fakirlik büyük bir zenginliktir, buna karşı hiç bir sınır tanımıyan zenginlik de büyük bir fakirliktir.

7

İsterse kimse karvrıyamasın, ben gene kalabalığın boş fikirlerine uyarak onların alkışlarını toplamaktansa, tabiat anlayışıma dayanarak, bütün insanlar için faydalı gördüğüm şeyleri açıkça söylemeyi üstün görürüm.

8

Et şöyle der: Aç kalmayım, susuz kalmayım, üşümeyim! Kim bu zorunluluklardan uzaksa ve ileride de öyle kalacağını umabiliyorsa, mutluluktan yana Zeus'la yarışabilir.

9

Biz dostlarımızın yardımlarından ziyade, onlardan her zaman yardım isteyebileceğimiz güvencine muhtacız.

10

Uzak şeylere duyulan arzu yüzünden yakındakileri aşağı görmemelidir, düşünmelidir ki onlar da bir vakit arzu edilenler arasındaydı.

11

Biz iyiye karşı değil, yalnız kötüye karşı zayıfız, çünkü zevk bizi kuvvetlendirir, acı ise zayıf düşürür.

12

Boyuna yardım istiyen de, hiçbir zaman bunu yapmıyan da dost değildirler. Çünkü birincisi sevgisiyle bizden karşılık satınalmak istemekte, öteki de gelecek için bütün ümitlerimizi yoketmektedir.

13

Görüyorum ki kuvvetli bir ihtiras seni sevginin zevklerine sürükliyor. Kanunları çiğnememek, edep dışına çıkmamak, yakınlarını üzmemek, bedenini yormamak, geçimine gerekenleri israf etmemek şartiyle isteklerine uymakta serbestsin. Ama bunlardan birini olsun yapmamak çok güçtür, çünkü sevginin zevkleri bize hiç bir zaman fayda vermemiştir, eğer kötülüğü dokunmazsa buna bile sevinmeliyiz.

14

Dostluk Dünyayı dolaşıyor ve bizi mutlu bir yaşayış için uyanmıya çağırıyor.

15

Kimseyi kıskanmamalıdır. İyiler bunu hak et-

memişlerdir, kötülere gelince, onlar da ne kadar kazanırlarsa yıkımlarını o kadar çabuklaştırırlar.

16

Felsefe ile uğraşır gibi görünmek değil, bunu sahiden yapmak lâzımdır. Çünkü bize gereken görünüşte sağlam olmak değil sahiden sağlığa kavuşmaktır.

17

Şüphecilik bütün varlığımızı yıkabilir ve her zaman için bir harabe haline getirebilir.

18

Herkes hayattan, daha yeni doğmuş gibi ayrılır.

19

Kendisinin yapabileceği şeyleri tanrılardan istemek abestir.

20

Dostlara acılarını paylaştığını göstermek birlikte yas tutmakla değil, onlara elbirliğiyle yardım etmekle olur.

21

Kime yeter kadarı az gelirse, ona hiç bir şey yetmez.

22

Hayatta, komşunun haber almasından korkacağın hiç bir şeyi yapma.

23

Her arzu için kendi kendine şunu sormlaıdır: Eğer bunu yerine getirirsem bana ne faydası dokunur, yerine getirmezsem o zaman ne olur?

24

Bir münazarada yenilen en büyük kazancı elde eder, çünkü henüz bilmediği şeyleri öğrenir.

25

«Uzun bir ömrün hele sonuna bakın!» O zamana kadar zevkini sürdüğü bütün mutluluklar karşısında bu söz namkörlüktür. (Solon'un meşhur sözü için)

26

Kendine yeterliğin en güzel meyvesi özgürlüktür.

27

Yüce bir ruh her şeyden fazla bilgelik ve dostluğa değer verir; bunlar, biri ölümlü, öteki ölümsüz iki iyiliktir.

Fragmanlar

28

Kutsal Tabiata şükrolsun ki zorunlu şeyleri kolay elde edilebilir, zorunlu olmıyanları da güç elde edilebilir yaratmıştır.

29

Azla yetinmek zorunda kalmak korkusu ortalama insanları asıl korkularını arttıracak işlere sürükler.

30

Zenginliğe erişmiş olan birçokları dertlerine çare bulamamışlar, aksine başka, daha büyük dertlere de düşmüşlerdir.

31

Kötü ruhlular bahtları açık giderse gururlanır, kötü giderse yıkılırlar.

32

Gelecek günden en az şey bekliyen onu en büyük sevinçle karşılar.

33

Haz sağlamıyan güzelden seve seve vazgeçerim ve ona tapan budalaları hor görürüm.

34

Doğruluğun en güzel meyvesi ruh sükûnudur.

35

Tabiat bizi toplum için yaratmıştır.

36

Kannular bilgeler için konmuştur, ama haksızlık etmesinler diye değil, haksızlığa uğramasınlar diye.

37

Kim etrafına korku salarsa, kendisi de korkusuz değildir.

38

Hayatını gizle!

ESERDE GEÇEN ÖZEL ADLAR

Akhilleus. Kıral Peleus'la deniz tanrıçası Thetis'in oğlu. Troya savaşı kahramanlarından.

Akropol. (Akropolis). Eski Yunan dilinde akros yüksek, polis de şehir anlamına gelir. Bu adın anlamı da, buna göre yüksek şehir demektir. Akropoller Eski Yunanlılarda şehrin bir tepe üstündeki iç kalesi idi. Atina'nındaki Perikler devrinde bir tapınaklar semti olmuştu.

Anaksagoras. İ.Ö. 500 yılına doğru Klasomenai'de doğmuş, 428 de Lampsakus'ta (Lapseki) ölmüştür. Atinada öğretmenken tanrısızlıkla suçlandırılmış ve kaçmak zorunda kalmıştır. Önsüz sonsuz ve değişmez bir ilk maddeyi kabul eder ve ayrı bir madde olarak ruhun (Nus) var olduğunu, bunun başka maddelerle karışarak hayatı ve hareketi meydana getirdiğini ileri sürer.

Anaksimandros. (İ.Ö. 610-546). Thales'in öğrencisi. Her şeyin basit ve özelliksiz bir ilk maddeden meydana geldiğini ve tekrar buna döndüğünü kabul ederdi. Bu ilk maddeye «Apeiron» yani «Sınırsızlar» adını verirdi.

Antisthenes. Kinizm felsefesinin kurucusu, Sokrates'in bir öğrencisi.

Aristippos. Sokrates'in öğrencisi. Kyrene okulunun kurucusu. Buna göre zevk, hem de sadece maddî zevk hayatın amacıdır. Aristippos: «Bedenî zevk duygusu ruhî olandan çok daha şiddetlidir» der.

Aristoteles. (Aristo) Ünlü filozof. (Tercümelerine bakın).

Attika. Yunanistan'ın güney doğusundaki yarımada. Şimdi çok verimsiz bir durumdadır.

Augustus. (Oktavianus). Roma'nın ilk imparatoru.

Catullus. Roma'lı şair.

Cynique'ler. (Kynik'ler). Kinizm felsefesi mensupları. Bunlar bu adı toplantı yerleri olan Kynisarges gymnasium'undan almışlardır. Bu çığırın kurucusu Antisthenes'tir. Bunlar ihtiyaçsız ve tabiata uygun bir yaşamayı amaç edinmişlerdi. Fakat sonunda genel ahlâkı redde kadar vardılar.

Demokrit. Abdera'lı Yunan filozofu. İ.Ö. 460 yılına doğru atom felsefesini kurmuştur. Her şeyin bir ilk sebeple meydana geldiğini, duyumların anlamanın temeli olduğunu kabul eedr. Fakat fikrince yalnız düşünen akıl gerçek bilgiyi verebilir.

Diogenes. Oinanda'lı, Epikürcü.

Diogenes Laertios. Kilikya'lı. «Ünlü Filozofların Hayatları, Görüşleri ve Sözleri» adlı kitabı önemli bir kaynak olmuştur.

Dionysos. Zeus ile Semele'nin oğlu. Şarap tanrısı.

Empedokles. (İ.Ö. 490-430). Akragas'lı Yunan filozofu. Filozofluğu dinî ve ahlâkî bakımdan bir peygamberlik olarak kabul eder. Halk tarafından hemen hemen bir tanrı kadar saygı görmüştür. Etna yanardağının kraterine kendini attığı söylenir. Bir oluş ve yok oluşu kabul etmez. Varlığın dört elemanının, ateş, su, hava ve toprağın karışma ve ayrışmasiyle her şeyin vücut bulduğunu iddia eder. Ona göre bütün olaylara iki ilk kuvvet hâkimdir: Sevgi ve nefret. Bunlardan birincisi birleştirir ,ikincisi ayırır.

Gorgias. İ.Ö. 830 de ölen Sicilyalı sofist. Bilgi teorisi alanına yanaşmıyan biridir. «Hiçbir şey yoktur, ve eğer varsa insanlar için kavranılabilir değildir; eğer kavranılabilir olsaydı da gene onu anlata-

bilmek, ya da açıklıyabilmek mümkün olamazdı» der. Tasarladığı ahlâk gündelik, yüceliği olmıyan bir ahlâktır.

Hedonit'ler. Maddî zevki insanın hayattaki tek amacı sayan felsefe mensupları.

Herakles. Tanrı Zeus'la Alkemene'nin oğlu. Yarı tanrılardandır. Erkekçe kuvvet ve erdem sembolü.

Heraklit. (Herakleitos). Efes'li filozof. İ.Ö. 500 yılına doğru yaşamıştır. En ziyade tabiat ve hayatı düzenliyen oluş ve yok oluşlara hâkim kanunları araştırmıştır.

Herkulanum. Vezüv'ün patlamasında lâvlar altında kalan şehir.

Hermakhos. Bir Epikürcü.

Homeros. İlkçağın en ünlü şairi. (Tercümelerine bakın).

Horaz. (Horatius). Romalı şair.

Idomeneus. Epikür'ün bir dostu.

İlyada. Homeros'un Troya savaşları üzerine destanı.

Karolenjiyanler. Frank hükümdar sülâlesi. İ.S. 751 de başlamıştır. Fransa'da 987, Almanya'da 911 de son bulur.

Khairestrate. Epikür'ün anası.

Kosmologlar. Evrenin meydana gelişi ve düzenini açıklamaya çalışan filozoflar.

Kosmos. Eski Yunancada düzen anlamına gelir: Evren.

Ksenophanes. Şair ve filozof. Kolophon'da doğmuştur. Elea okulunun kurucusu. Tek tanrılılığı savunmuştur.

Ktesippos. Bir Epikürcü.

Kyrene. Kyrenaika'nın (Libya'nın doğu tarafı) başşehri.

Leukippos. İ.Ö. 5. yüzyılda yaşamış Milet'li filozof. Demokrit'in öğretmeniydi. Hemen hemen tamamiyle onun gibi, her şeyin atomlardan meydana geldiği fikrini savunur.

Lucretius Carus. Roma'lı Epikürcü şair. Lâtin edebiyatının en güzel eserlerinden biri olan «De Rerum Natura adlı eseriyle ölümsüz bir ad kazanmış ve Epikür felsefesinin zamanımıza kadar yaşıyabilmesini sağlamıştır.

Matron. Bir Epikürcü.

Menoikeus. Epikür'ün bir öğrencisi.

Metrodoros. Stratonikeia'lı, Epikür'ün öğrencisi.

Mys. Epikür'ün kölesi ve öğrencisi.

Nausiphanes. Epikür'ün ölümünden sonra okulunu üzerine alan.

Neokles. Epikür'ün babası.

Odysseus. Laertesi'n oğlu. İthake kıralı. Başından geçenler Homeros'un Odysseia'sında anlatılmıştır.

Olympos. Yunanistan'da, Ege denizi kıyısına yakın sıradağ. Eski Yunan mitologyasında tanrıların yurdu.

Panathenaion. Tanrıça Athena şerefine her yıl yapılan büyük bayram.

Parmenides. Elea'lı filozof (İ.Ö. 515). Ksenophanes'in öğrencisi. Batı felsefesinin gelişmesi için çok önemli bir nokta olan, yalnız düşünme ile kavranabilen var oluşla, duyuların var gibi gösterdiklerini ayırmayı ilk ileri süren.

Parthenon. Yunanca «Kız odası» demektir. Atina Akropol'ünde tanrıça Athena için yapılan ünlü mermer tapınak.

Perikles. Atina'nın ünlü devlet adamı. İranlılarla olan savaş başarı ile sona erince Atina'yı ekonomi ve kültürce en üstün seviyeye ulaştırmıştır.

Philodemos. Epikürcü.

Platon. Ünlü filozof. (Tercümelerine bakın).

Plutarkhos. (İ.Ö. 46-125). Yunan tarihçi ve filozofu. Ünlü kişilerin biyografileri üzerine yazdığı eserle ün salmıştır.

Plystrates. Epikürcü

Protagoras. Aşağı yukarı İ.Ö. 485-415 yılları arasında yaşamış Abdera'lı sofist. Bütün algıların insanın duygularına bağlı olduğunu iddia eder. Onun «Her şeyin ölçüsü insandır» sözünü Platon, «Theaitet» inde çürütmüştür.

Pythagoras. Ünlü Yunan filozofu. İ.Ö. 6. yüzyılda güney İtalya'da bir okul kurdu. Bu okuuln mensupları dinî ve ahlâkî amaçlar güden bir birlik halinde yaşarlardı. Pythagoras kendi adiyle anılan teoremi bulmuştur. Sayılarla evrenin yapısı arasında bağıntılar aramış, ruhun bedenden bedene geçtiğini kabul etmiş ve sayıların sıralarına dayanan bir mistik teoriyi kurmuştu. Onun evrende ahenk teorisi ta Kepler'e kadar etkisini sürdürmüştür.

Pythokles. Epikür'ün bir öğrencisi.

Sezar. (Caesar). Gaius Julius. Roma'nın ünlü devlet adamı ve komutanı.

Sofistler. (Sophist'ler). İ.Ö. 5. yüzyılda çok gelişen Atina'da genel bilgi ve konuşma sanatı öğretmenleri. Bunlar para karşılığında ders verirlerdi. Kendilerine verdikleri Sophist adı, bilge anlamına gelir.

Sokrates. Ünlü Atina'lı filozof. (Platon, Aristo ve Ksenophon tercümelerine bakın).

Stratonikeia. Karya'nın bir şehri. Şimdiki Eskihisar yakınında harabeleri vardır.

Thales. (İ.Ö. 600). Milet'li ünlü filozof. Eski Yunanın Yedi Bilgelerinden biri.

Teos. Kolophon yakınında bir kasaba.

Themista. Bir Epikürcü.

Tykhe. Okeanos'un kızı. Raslantı ve talih tanrıçası.

Vergil. (Vergilius). Romalı şair.

YUNAN ve LÂTİN KLÂSİKLERİ

Yunan ve Lâtin klâsiklerinden yeni bir çevirme serisine başlamış bulunuyoruz. Bu serideki eserlerin gerek seçilmesinde, gerek dilimize çevrilmesinde genç nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak ve Antik dünya ile yeni Türk düşüncesi arasında daha sıcak, daha içten bir yakınlık kurmak amacı güdülmüştür.

Eserler mümkün oldukça asıllarından, yahut gereğinde asıllarına başvurularak çevrilecektir.

Bu seriden çıkanlar:

1.	ŞÖLEN - Eflâtun.	A. Erhat, S. Eyüboğlu	250
2.	DEVLET - Eflâtun.	S. Eyüboğlu, M. Ali	750
3.	DİYALOGLAR - Eflâtun.	Heyet	650
4.	ŞÖLEN - Ksenofon.	Hayrullah Örs	200
5.	MEKTUPLAR - Epikür.	Hayrullah Örs	200

Fiatı 200 kuruş